

CORONA VİRÜS SONRASI YENİ DÜNYADA TOPLUMSAL EMEĞİN MARJİNALLEŞMESİ, EVCİLLEŞMESİ VEYA KADIN(SI)LAŞMASI: EVİN KALABALIĞINDA VE KENDİ YALNIZLIĞINDA MODERN KADININ VE DÜZENİN DÖNÜŞMESİ-3

Ertan EĞRİBEL, Handan ÇELİKÇİ

3. BÖLÜM: KÜRESEL DEĞİŞME İÇİNDE MUHAFAZAKÂR-İSLAMCI KADIN KİMLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE OTORİTE İLE ÇATIŞMASI

Özet: Çalışmada, küresel değişim dalgası içinde muhafazakâr-İslamcı kadının sokakta görünürlüğünün öne çıkması konusu tartışılacaktır. Corona sonrasında post-seküler İslamcı kadın hareketinin mevcut düzen ve otorite karşısındaki durumu incelenecektir. Bunun yanı sıra post-seküler İslamcı kadın ile küresel/yerel otoritenin gündelik yaşam tarzı düzeyinde çatışması üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Korona virüs, muhafazakârlık, post-seküler İslamcılık, küreselleşme.

DOMESTICATION OR FEMINIZATION OF SOCIAL LABOUR AFTER CORONA VIRUS IN THE NEW WORLD: THE TRANSFORMATION OF MODERN WOMAN AND ORDER IN THE CROWD OF THE HOUSE AND IN ITS OWN LONELINESS-3

Ertan EĞRİBEL, Handan ÇELİKÇİ

PART-3: THE TRANSFORMATION OF THE CONSERVATIVE-ISLAMIC WOMEN IDENTITY AND THE CONFLICT WITH THE AUTHORITY IN A GLOBAL CHANGE

Abstract: In the study, the issue of the visibility of conservative-Islamist women on the street in the wave of global change will be discussed. After the corona, the situation of the post-secular Islamist women movement against the current order and authority will be analyzed. In addition, the conflict between post-secular Islamist women and global / local authority at the level of daily life will be emphasized.

Keywords: Corona virus, conservatism, post-secular Islamism, globalization.

CORONA VİRÜS SONRASI YENİ DÜNYADA TOPLUMSAL EMEĞİN MARJİNALLEŞMESİ, EVCİLLEŞMESİ VEYA KADIN(SI)LAŞMASI: EVİN KALABALIĞINDA VE KENDİ YALNIZLIĞINDA MODERN KADININ VE DÜZENİN DÖNÜŞMESİ-3

Ertan EĞRİBEL

III. BÖLÜM KÜRESEL DEĞİŞME İÇİNDE MUHAFAZAKÂR-İSLAMCI KADIN KİMLİĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE OTORİTE İLE ÇATIŞMASI

1- Birinci Küresel Değişim Dalgası ve Muhafazakâr- İslamcı Kadınının Sokakta Görünürlüğünün Öne Çıkması

Corona sonrası yeni dünya örgütlenmesi 1980'lerden bu yana ortaya çıkan düzenlemelerin bir sonucudur. Corona virüs salgını ile bu uygulamalar artık egemen düzen niteliği kazanmıştır. Corona sonrası düzen 1. ve 2. Dalga Küresel Değişim dalgası içinde anlaşılabilir. Corona virüs sonrası dünyada, ev merkezli yaşam biçiminden en çok kadınların etkileneceğini sık sık vurguluyoruz. Bu bizim takıntımız değil. Corona günlerinin ve yapılan yeni düzenlemelerin esası "Evde Kal" veya "Hayat Eve Sığar"dır. Bu yeni düzen örgütlenmesi hem otoriter, hem de toplumsal düzeyde dardır. Evin "geçimlik" ekonominin ve yaşam tarzının merkezine konulması gündelik yaşamın her düzeyini etkileyecektir. "Sosyal mesafe", izolasyon", "esnek çalışma" geçici bir kriz uygulaması değil "kaotik normal"in veya "kaotik gerçeğin" bir ifadesidir. Ev merkezli ilişkiler özellikle toplumsal ilişkilerde darlaşmayı ve anti-toplumsal yeni örgütlenmeyi belirtmektedir. Küresel düzeyde dünyanın yeniden örgütlenmesi otoriterliği öne çıkarken kadınlar düzen içinde yeniden marjinal konuma ve role itilmişlerdir. Bu yeni gelişmeden özellikle 1980 sonrası dönemde Türkiye'de gelişmelere damgasını vurmuş yeni toplumsal hareketler bağlamında, her düzeyde sokakta görünür hale gelen İslamcı kadın kimliği ve değişimi bir başka biçimde etkilenecektir. İslamcı kadın kimliği yeni düzende yeniden marj-dışı konuma itilme tehdidiyle karşı karşıyadır.

Türkiye’de İslamcı kadın hareketinin bir özelliği İslamcı geleneği iktidara taşıması ve modernleştirmesidir. İlginç olan bu değişimi modernliğin bir eleştirisi ve küreselleşmenin getirdiği koşullar içinde gerçekleştirdi. Geçmişte daha çok geleneksel ev merkezli ilişkilerin temsilcisi olarak görünmez olan İslamcı kadın kamuda “başörtüsü” sorununa karşı üniversitelerden cami avlularına kadar siyasal düzeyde taleplerini iktidara taşıırken aynı zamanda Türkiye’de küresel düzeyde devletin/ iktidarın dönüşümünde önemli bir öncülük yaptı. XIX yüzyıl sonu, XX. yüzyıl başlarında gündeme gelen İslamcılık siyasetinin/ kimliğin, küre-muhafazakâr yeni dönemin muhafazakâr-İslamcı ideolojisine dönüşmesinde de benzer bir rol üstlendi. Giderek değişimde üstlendiği bu rol nedeniyle iktidarın getirdiği nimetlerden en geniş biçimde faydalandı. İslamcı kadın hareketi küreselleşmenin getirdiği koşullarda ortaya çıktı ama modern gündelik yaşamın içine girerek muhafazakâr-İslamcı kadın kimliğini dönüştürdü. Bireysel düzeyde bu kimliğin çağrıştırdığı gelenekle arasında bir mesafe koydu. Her yönüyle değişen, dönüşen İslamcı kadın kimliği artık ev dışı gündelik yaşamın içine girdiği gibi geleneksel ev yaşamının da çerçevesini kırarak, özerk ev yaşamını kapitalist tüketim ilişkilerine açtı. Bu nedenle corona virüs sonrası küre-yerel ilişkilere bağlanmış muhafazakâr-İslamcı kadın kimliği yine aynı küreselleşmenin bir başka dalgası olan corona virüs sonrası dünyada ev merkezli yeni dar ilişkiler çerçevesinin tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Günümüzde corona sonrası ortaya çıkan koşulları ve zorlukları İslamcı kadın kimliği açısından değerlendirmek (öngöründe bulunmak) için uzun bir giriş yapmak gerekiyor.

Modern kapitalizmin dönüşmesini sağlayan radikal “yeni düzen/new deal” önerileri ABD’den gelmiştir. Batı-merkezli önerilerin de tartışılmasında, sömürgelerin tasfiyesinde ABD’nin özel bir yeri vardır. Birinci ve ikinci dünya savaşları sonrasında ABD’nin Batı dünya egemenlik ilişkilerinde önderliği tartışılmaz olmuş, Sovyetler Birliği’nin tasfiyesiyle pekişmiştir. ABD’nin Batı içinde öncülüğü dünya çapında krizlerle gelişmiş ve genelleşmiştir. ABD kendi egemenliğini küreselleştirirken “yeni düzen” önerilerinden vazgeçmemiştir, krizlerle toplumlar arası ilişkileri yeniden örgütleyerek dünyayı yeniden biçimlendirmeye çalışmıştır. Son 40-50 yıllık dönemde de büyük krizler dünyaya yeniden biçim vermenin bir aracına dönüşmüştür. XXI. yüzyıla girişi de belirleyen temel olayının küresel corona krizi olması rastlantı değildir. Türkiye’de bütün bu gelişmelerin dışında kalmamıştır. Son dönemdeki değişimlerle de bu yönde uyum kurmuştur. Geçmiş dönemlerde kapitalizmin kendi gelişmesi içinde askeri, siyasi, ik-

tisadi krizler (dengesizlikler) “kısmı ve arızı” olarak görülmüş, devletlerin müdahalesiyle sistem kendi dengesini bulmuştur. Batı içi bir “egemenlik ve güvenlik mekanizması” düzenin sürekli bir dengesizlik ya da kriz hali içinde olmasını engellemektedir. Bu anlamda işbirliği ve güvenlik için toplumlararası bir ortak çerçeve de kurulmuştur. ABD küreselleşmesi sonrasında önce Batı içi ortak güvenlik ve denge anlayışını yıkmıştır. Tam tersine yeni dünya düzeni/dengesi “dengesizlik” ve “sürekli krizler” içinde biçimlenmiştir. ABD’nin bu anlamda bir sürekli krizlere dayalı denge/dengesizliğin önderlik ve sözcülüğü savunması modern siyasi, askeri, dünya görüşü açısından mümkün olmadığı için kendi kendini önderlik ve egemenliğini tanımlamaktan da vazgeçmiştir. Her türlü değerden, kural ve ilkeden vazgeçme “yöntemsizliğin-yöntemi” olarak öne çıkmıştır. Bu nedenle küreselleşme içinde ilkelere, kurallara dayalı doğrusal bir gelişme çizgiden değil, krizlerden, sorunlardan, yön değişikliklerinden, belirsizliklerden ve bunun bütünlüğünden söz etmek gerekir. Türkiye’nin son dönem serüveni de buna uyumludur. En başta resmi görüşün tartışmalı hale gelişi rastlantı değildir. 1980-2000 arası ve 2000-2020 sonrası hem bir ayırım, hem de sürekli krizler dönemidir. Bu dönemleştirmeden kolaylık olsun diye söz ediyoruz, elbette böyle bir düz bir gelişme olmadığı gibi, ikisinin birbiri içinde geliştiğini de söyleyebiliriz. Birinci dönem 1. Küreselleşme Dalgası ve 2. Dönem Küreselleşme Dalgasının yarattığı sorunlar sürekli krizler tarafından belirlenirken, bunun Türkiye’ye yansımaları birbirine karşıt olduğu gibi dünya-daki dengesiz gelişmelere de uyumludur.

İran Devrimi ve Sovyetlerin tasfiyesi XX. yüzyılın sonunu belirtmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgeci olmayan ABD sömürgeciliğe karşı hareketlere ve sömürgeciliğin tasfiyesine Avrupa-merkezciliğin çözülmesi açısından olumlu bakmıştır. Bunun rövanşını almak isteyen Avrupa da en önemli özelliği Amerikan karşıtlığı olan İran İslam Devrimi’ni desteklemiştir. İran İslam Devrimi’nin lideri Humeyni sürgün olduğu Fransa’dan devletin izin verdiği bir uçakla İran’a inmiş, yönetime el koymuştur. İslamcılık XX. yüzyılın başında olduğu gibi sonunda da çeşitli Batı siyasetlerinin birbiriyle çekişmesinde etkili bir araca dönüşmüştür. ABD, Sovyetler Birliği’ne karşı da İslamiyet’e dayalı bir sınırlama siyaseti uygulamıştır. İslamiyet iki kutuplu Batı düzeninde Sovyetler Birliği’nin “yeşil kuşak projesi”yle çevrelenmesinde ABD siyasetinin bir unsuruna dönüşmüştür. Yine ABD Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali sonrasında savaşçı dini yapılanmaları askeri olarak desteklemiştir. Bu destek Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgalinde büyük

bir yenilgi olarak Sovyetler Birliği'nin tasfiyesine kadar giden sürecin önemli bir kavşağı olmuştur. ABD Afganistan'da Sovyet işgaline karşı halkın İslamcı "cihad" anlayışıyla mücadele etmesine büyük yardım sağlamıştır. Amerika ve Sovyetler Birliği aralarındaki çekişmede Müslüman halkları ve ülkeleri birbirine karşıt olarak yanlarına almaya çalışmışlardır. Bunun yanında birbirlerine karşı asimetrik savaşta "aşırı" savaşçı İslami grupları desteklemişlerdir. Afganistan'da Sovyetlere karşı yapılan silahlı mücadeleye dünyanın farklı yerlerden mücahitler katılmıştır. Bu süreçte Türkiye'deki İslami yayın organlarının bazıları gündemine devamlı bu konuyu almıştır. İslamcı gençler Afganistan'a gönüllü olarak savaşmaya gitmiştir. Bu olaylar edebiyat düzeyinde de İslamcı şair ve yazarların gündeminde yer almıştır. Türkiye'de (ABD destekli) Afganistan Direnişi ile (ABD karşıtı) İran Devrimi İslamcı çevrelerin yeni bir perspektif kazanmasında etkili olmuştur. ABD karşıtı söylemlerle ilan edilen İran İslam Cumhuriyeti bölgede etkili olan İslami örgütlenmelerin ve halkın İslami söyleme olan duyarlılığının siyasi iktidarlar tarafından törpülenmesi veya ılımlı hale getirilmesine gerekçe olmuştur. Bu süreçte İslami unsurların bir kısmı sistem karşıtı söylemlerle muhalif bir duruş sergilerken, bazı kesimler de devletin belirlediği ABD destekli ılımlı İslam projesinde yer bulmuştur. Türkiye'de İslamcı kadınlar İran devriminde sembol haline gelen çarşafli devrimci kadın simgesinden etkilenmiş ve Türkiye'de laik devlete karşı üniversitelerde çeşitli eylemler yapmıştır. İran'dan etkilenme İslamcılarının modern laik düzene veya kapitalist anlayışlara karşı muhalefetiyle ilgilidir. Bu dönemde Türkiye'de İslamcı kadın hareketine yönelik en büyük suçlama "İrancı" olmasıydı. Daha sonra da bu suçlama kendi içlerindeki ayrımı ifade etmek için kullanılmaya devam etmiştir. İslamcı kadınların medyadaki yüzlerinden Ayşe Böhürler o dönemin süregelen anlayışını şöyle özetlemektedir: "Bu günlerde sıklıkla birileri hakkında bu ithamı duyuyorum: "İrancı!"... Bu kavramı 12 Eylül sonrasında ve 90'larda, 28 Şubat'ı kurgulayan ortamın içinde çok sık duyardık. 1979'da yapılan İran Devrimi dünyaya Batı'nın yönetmediği bir formülün mümkün olabildiğini göstermişti. Birçoğumuzun İran'a olan ilgisi bu yerleşik ve dünyayı sömüren uluslararası sisteme karşı bir çıkışın mümkün olabildiğini göstermesi açısından önemliydi. İran Devrimi, bizim için Batı'ya bir başkaldırı ve yerel olanın kazanmasıydı, imaj ve içerik olarak. İran'ın dini hüviyeti ikinci planda kalıyordu... Aradan geçen zamanda Türkiye'de büyük değişimler yaşandı. Buna rağmen aynı mahallenin çocuklarının bugün birbirleri hakkında 'İrancı' suçlaması yapmaları,

‘n’oldu?’ sorusu ile birlikte beni çok şaşırtıyor.”¹ Türkiye’de İslamcı kadın hareketi İran İslam Devrimi’nden etkilenmesine karşılık farklı özellikler göstermiştir.

Türkiye’de İslamcı kadın hareketi farklı bir yol izlerken birinci dalga neoliberal küreselleşme hareketi önündeki engelleri aşmasına imkân vermiştir. Türkiye, İran karşıtı, kalkınmacı, gelişmeci, küresel düzen ile barışık “ılımlı İslam” örneği modeli olarak öne çıkmıştır. Günümüzde Corona sonrası otoriter yeni düzen örgütlenmesinde olduğu gibi, 1980’li yıllardaki 1. Küreselleşme Dalgasında da Türkiye yaptığı özelleştirmeler ile Doğu Avrupa ve Batı-dışı toplumlara örnek oldu. İran ile Türkiye’nin yolları böylelikle daha başlangıçta ayrıştırıldı. İslamcı kadınlar yeni dönemde siyaset düzeyinde militanlaşmıştır. Öncelikle İslami tebliğ anlayışı içinde ev dışı alanda etkin olan kadın Türkiye’de yaşanan kentleşme hareketiyle de sokakta görünür olmuştur. İslamcı kadın toplumun diğer bireylerine verilen haklardan yararlanmak için siyasi otoriteye karşı verdiği mücadelede ön planda yer almış ve bu mücadele sırasında geleneksel ve modern Türk kadını dışında yeni bir kimliği savunmuşlardır. İslamcı kadın siyasi iradeye karşı var olma çabası içinde kadını ev kadını olarak sınırlandıran geleneksel anlayışla da zorunlu olarak mücadele etmiştir. Geleneksel Türk kadını için çizilen kadın profilinden farklı olarak ilk defa muhalif siyasi hareketlerin içinde yer almıştır. Türkiye’de özellikle 1960-1970’li yıllarda yaşanan ekonomik değişim, kalkınma ve gelişme anlayışı sosyo-kültürel alanda dönüşümü desteklemiştir. İslami hareketler dini argümanların dışında kalkınmacı, gelişmeci, bağımsızlıkçı talepleri ile yeni bir dönüşüm yaşamıştır. Bu değişimi dini yaşam dışında ekonomi, ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmelerle tanımlayan bir literatür de vardır. Türkiye’de İslamcı hareket küresel yeni gelişmeler yanında, iktisadi düzeyde de kendisine dayanak bulmuştur. Önce Türkiye’de özellikle İstanbul’da etkili olan MÜSİAD çevresi Anadolu sermayesi ile bütünleşerek genişledi. Yine İslamcı partilerin iktidara ortaklıkları döneminde Anadolu’da iktisadi gelişme ve iktisadi-toplumsal bir güç oluşturuldu. Türkiye kırsal yaşamdan kente hızlı göç, sanayileşmenin artması, Anadolu’dan kentlere gelen zengin eşraflı muhafazakâr kesimin kentlerde etkili olmaya başlaması şehirli bir dinî-muhafazakâr bir topluluğu da ortaya çıkarmıştır.

¹ Nail Elhan, “İran Devrimi’nin Türkiye’de Yansımaları: “İrancılık” ve “İrancı” İslamcılık”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, ss.28-57.

Küreselleşme sürecinde neo-liberal muhafazakâr-İslamcılardan İslamcı-muhafazakârlığa dönüşüm ANAP ile AKP arasındaki çizgide ilişkilerin devamlılık oluşturmalarını sağlamıştır. Erbakan önderliğindeki Batı'ya karşı 1960-70'lerin bağımsızlık ve emperyalizme karşı duruşu ile sosyalist ve kapitalist kalkınma ve gelişme stratejisi benimseyen, ağır sanayi teknolojisini savunan Refah Partisi geleneği giderek yeni gelişmelere cevap veremeyince “yeni kuşak genç İslamcılardan” büyük bir kesim, partiden koparak AKP'yi kurarak yeni bir adım attılar ve bu girişim üzerinde kuşkular olsa da hem devlet, hem de Batı tarafından desteklendi. 1990 sonrası demokratikleşme, sivilleşme, İslamcı STK'ların etkinliği, belediyeler, geleneğin yeniden yorumlanması Türkiye'ye özgü tartışmalar olmanın ötesinde küresel gündeme dâhil konulardandır. Küreselleşme sürecinde neo-liberal muhafazakâr-İslamcılardan İslamcı-muhafazakârlığa dönüşüm ilişkilerde bir birikim ve süreklilik oluşturdu. AKP'nin iktidardaki yerinin güçlenmesi, tabanda karşılık bulma isteği, partiyle kendilerine ekonomik ve sosyal alanda yaşam alanları sağlamak isteyen İslamcıları değiştirip dönüştürmede önemli bir etken oldu. 1980'den bu yana bu yönde küçük parantezler dışında genel küreselci eğilimle muhafazakâr eğilim arasındaki ilişkiler temelde değişmedi. Gerilimler olmasına rağmen bu gerilimler karşılıklı olarak aşıldı. Küresel dengeler, değişimler ile demokratikleşme, sivilleşme baskısı, Türkiye'de farklı kesimlerden gelen demokratikleşme talepleri siyasi iradenin çözmesi gereken önemli sorunlar oldu.

1980 sonrası bütün dünyada ortaya çıkan büyük alt üst oluşlarla birlikte dini dünya görüşü ve kimlikler öne çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi sonrasında, Batı içi çekişmeler ortadan kaldığında artık toplum ve toplumlar arası ilişkilerde çekişme ve çatışma din veya kültür düzeyinde gündeme gelmiştir. Dinin / İslamcılığın yeniden gündeme gelişinden söz edilmiştir. Din bir yandan geleneksel biçimini korurken aynı zamanda değişime ayak uydurma çabası içindedir. Modern-İslamcılığın ötesinde post-modern dönemde modernliği reddederek daha geniş bir alana ve imkânlarla kavuşmuştur. Yeni, dinsel inançlar, düşünceler, yeni yaşam tarzları ortaya çıkmıştır. Hem moderne karşı olmak hem de yeni küresel düzene kendi dönüştürülmüş kimliği ile entegre olmak mümkün görülmüştür. Modern dönemin dine yönelik önyargıları, düşmanlık biçiminde İslamofobi olarak ortaya çıkmış olsa bile geniş toplum kesimleri kendini bu ayrışmanın dışında tutmuştur. Dine yönelik olumsuz görüşler göçmenlerle veya teröristlerle bir tutularak İslamcı kadrolar ve İslamcı toplumsal kesimler kendilerini ayırtırmışlardır. “Yeni bir gömlek giymek” yeni koşullara uyumlu davranmaktan geçtiği için doğrudan

ABD veya Batı düşmanlığı yapmamışlardır ya da en azından bu retorik düzeyde kalmıştır. ABD ve AB ile ilişkiler Türkiye’deki dönüşümde (İran’dan farklılaşmada) temel sabitler olmuştur.

1980 darbe sonrasında başlayarak 2000’lerde Türkiye ekonomik refah seviyesi ve siyasi düzeyde de devletin iktisattan siyasete kadar dışlanmasına dayalı demokratikleşme/liberalleşme ile tanımlanan -iktidar düzeyinde Kemalist modernliğin tasfiyesi ve küreselleşmeye uyum anlamında- büyük bir değişime sahne olmuştur. Bunun motoru birbiri ile çelişik iki düzey, bir yandan piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırmaya dayandırılan kamuya ait olan işletmeleri özelleştirme girişimleri ve sabit kur sisteminden vazgeçme, diğer yandan ise (yabancı sermaye girişlerine dayandırılan, yap-işlet-devret modeli) yol, altyapı, baraj, inşaat, ulaşım, iletişim, şehirlerin dönüşümü gibi büyük kamu harcamalarıyla ekonominin “yüksek büyüme ve istihdam” düzeyinde tutulması olmuştur. Bu bir anlamda krizden zorunlu çıkış yolu olarak siyasetin ve iktisadi zenginliğin el değiştirmesiydi. Böylece 1970’li yıllarının ikinci yarısına damga vuran -dünyada “petrol krizi” olarak tanımlanan- “durgunluk” ve “enflasyon”un birlikte görüldüğü krizden çıkıldı. Diğer deyişle kriz küresel düzeyde siyasi, iktisadi yeni bir dönüşümün dayanağı oldu. Dünyanın ABD eksenli küreselleşmesinin yeni yolu ve yönü böylece belirlendi. 1. Küreselleşme Dalgası olarak tanımlayacağımız bu süreçte sosyalizm ve sosyal-demokrasinin temelleri aşıldı, muhafazakâr-liberal yeni partiler (ANAP iktidarı veya iktidar bloku) öne çıktı. 1980 Darbesi sonrası Batı tarafından “tavsiye” edilen siyasi, hukuki, mali, ticari, iktisadi, sosyal, kültürel “yapısal dönüşüm programları” (“serbestleşme”) AB’ye katılma/ortaklık ile bütünleştirilerek yeni yöne süreklilik, sabitlik kazandırıldı. Bütün bu gelişmelere dayanak oluşturacak, geriye dönüşü engelleyecek yeni bir toplumsal sınıf, güç oluşturuldu. Bütün bu gelişmeler elbette düz bir süreç izlemedi. Bir dizi sorunlar, karşılıklı tasfiyeler, kesintiler, hesaplaşmalar söz konusu oldu. Türkiye’de yeni gelişmelere direnç gösteren, ayak sürüyen veya zorunlu gösterilen yeni gelişmeleri kendilerinin sürdürebileceğini inanan modern toplumsal güçler konumlarını muhafaza etmeye girişimleri, dönüşmeleri yeni sorunlara yol açtı. Sisteme yönelik her türlü eleştirel tutum (basın, siyasi örgütlenme, yayın faaliyetleri, akademi, yargı v.b) istenilen denetimli bir dönüşümü sağlamak için güçlü bir baskıyla karşılanmıştır. Sapmalara izin vermemek için, İslami muhalefeti dışarıyla bağlantılı (İran veya Suudi Arabistan devletleri kaynaklı) iç terör olarak tanımlayan devlet başörtüsünü de rejime karşı bir suç olarak konumlandırmıştır. Bu durum ba-

şörtlüsünün siyasi bir simge haline gelmesinde önemli bir etken olmuştur.² Bu değişim sadece siyasi düzeyde değildir, akademik, yargı düzeyinde olduğu gibi iktisadi düzeyde de bir dizi yeni dayanak oluşturma çabası söz konusudur. Türkiye’de yaşanan değişim Anadolu’da yeni bir ekonomik gücün de oluşmasını sağlamıştır. Kurucu modern sınıfa, kültürel dokuları benzemeyen, muhafazakâr ve taşralı bu ekonomik gücün kendine özgü yaşam tarzı, Cumhuriyetin ideal seçkin tipiyle uyuşmamaktadır. Muhafazakâr kitlelerin kentleşmeleri ve dünyada yaşanan siyasi gelişmeler, İslami muhalefetin güçlenmesine ve iktidar gelmesine imkân vermiştir. Türkiye’de modern cumhuriyet düzenine karşı verilen mücadele, 28 Şubat gibi müdahalelere rağmen İslamcıları düzen içi parlamenter sisteme dayalı, seçimler ve partiler arası siyasi mücadele yoluyla iktidara gelme çabası çerçevesinde tutmuştur. İslamcılarının mağduriyet iddiası geri çekilme yerine, siyasi iradeye hâkim olma, temsil gücünde etkili olmaya yönelmiştir. Kemalist modern güçlere ve düzene muhalif olan unsurlar İslamcı muhafazakâr Refah Partisinin belediyelerinde yer almaya, mevzi kazanmaya çalışmışlardır. Sonrasında AKP’nin yüksek oranla kazandığı seçimlerle devletin farklı kademelerinde İslamcılar görev almaya başlamış ve sisteme dâhil olmuşlardır.

Türkiye’de İslamcı kadın hareketi, İran’da olduğu gibi ama bir başka düzeyde iktidarın dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. 1979 İran İslam Devrimi’nde kadınlar devrimci rol üstlenirken, devrimden sonra kadınların geleneksel konum ve rollerinde bir değişim olmadı. Türkiye’de İslamcı kadın hareketi bunu kendi deneyimleriyle gözlemlediler ve İran’dan farklı bir yola girdiler. İran İslam Devrimi’nden etkilendiler ama aynı yolu izlemediler. İran devriminde ve sonrasında (kadın “molla” yoktur) mollalar düzene hâkim olurken yine “Devrim Muhafızları” iktidarın uzantısı olarak gündelik yaşam üzerinde sokakta baskı kurarken devrimi yapan kadınlar iktidar dışı kaldılar. Türkiye’de İslamcı kadın hareketine yönelik başlangıçtaki en büyük suçlama “İrancı” olmasıydı. Ancak İslamcı kadınlar bu suçlamayı açıkça reddettiler (bunda Avrupa Birliği ve ABD ile olan müttefiklik ilişkisi ve aldıkları destek de önemli bir rol oynadı) ama İran’daki hareketi ve yeni İslami yönetimi de suçlamadılar. Başörtüsü meselesini siyasi gündeme getirirken “şeriat”ın bir

² Handan Çelikçi yüksek lisans Tezinde bu yönde aydınlatıcı önemli tespitlerde bulunmuştur. Ayrıca çalışmamız sırasında da doğrudan katkılarda bulunmuştur. Kendisine teşekkür borçluyuz. Handan Çelikçi, 2000 Sonrası Süreli Dergilerde İslamcı Kadının Değişimi ve Temsili: Nihayet ve ÂLÂ Dergileri Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, 2019

gereği veya “şeriat istiyoruz” diye yola çıkmak yerine, bu isteği eğitimden çalışma yaşamına kadar ortak olmak istedikleri düzene ilişkin “demokratik hak ve özgürlüklerin” bir gereği olarak gündeme getirerek, mağduriyetlerini öne çıkardılar. Modernleşmenin görünür yüzü ve hareket ettirici unsuru olan kadın başörtüsüyle bayraklaştırılarak politik bir konuma yerleştirilmiştir. AKP iktidarında İslamcı kadın kenarda kalan muhafazakâr dindar kadın kimliğinden farklı olarak modern yaşamın gereklerine uygun olarak yaşayan bir kadındır. Ev kadını olarak nitelendirilen, ev dışı çalışmayan, üniversite eğitimi almamış geleneksel yaşam tarzına ve kimliğine sahip kadın değildir. Kentli, üniversite eğitimi almış veya almak istemiş, çalışan kadın konumuna gelmiştir. Bir taraftan yaşanabilir bir dünya, adaletin olduğu ekonomik bir düzen gibi siyasi, sosyal, ekonomik kaygı ve karşı çıkışlarla kamusal alanda etkin olmuş, diğer taraftan gündelik yaşamda bireysel seçimler yapma ve bağımsız hareket edebilme alanını genişletmiştir.

Türkiye’de İslamcı kadın hareketi İran deneyiminden aldığı dersle -bunda elbette Türkiye’nin de kendine özgü tarihi ve Batılılaşma serüveni de etkili oldu- kendine özgü bir yol izlemiştir. Bu yol muhafazakâr-İslamcı kadın kimliğinin savunulması yanında bireysel düzeyde de farklılığı benimseyen, diğer modern kadın hareketleriyle de barışık bir çizgideydi. 2010’lı yılların başından itibaren AKP iktidarını sağlamlaştırırken, 2. Küreselleşme Dalgası içinde otoriterleşti, siyasi karizmatik liderlik ve parti-devletle özdeşleşmesi ile İslamcı kadın hareketi arasında ayrışma taraflar arasında gerilimle neden olmuştur. İktidarın kendini çeşitli kimliklerden farklılaşması ve otoriterleş-

mesine karşın muhafazakâr-İslamcı kadın -iktidarda ve parti yönetimde yer alan kesim değil- bu ayrışmayı benimsemeyerek, gündelik yaşam içinde daha barışık bir tutum izledi. Corona sonrası yeni dünyada muhafazakar İslamcı kadının küreselleşmecî dalga içinde kazandığı yeni imkanlar, modern yaşam tarzı ile barışıklığı, devlet-din-parti özdeşliği ve hegemonyasına dayalı ev merkezli yeni düzenlemelerle darlaşma tehdidi içine girmiştir.

2- Corona Sonrasında Post-Seküler İslamcı Kadın Hareketinin Verili Düzen ve Otorite ile İmtihanı

Corona sonrası yeni düzende muhafazakâr-İslamcı kadının yüz yüze bulunduğu veya karşılaşacağı sorunlar üzerinde değerlendirme ve öngöründe bulunmak için İslamcı kadın hareketinin özellikleri ile corona sonrası ortaya çıkan otoriterleşme (coronaya karşı mücadelede “başarımız”) arasındaki çelişkiyi tartışmak gerekiyor. Bu yönde değerlendirmelerde bulunmak için İslamcı kadın hareketinin geçirdiği değişim ve bugün karşılaşacağı sorunları ortaya koymaya çalışıyoruz. Türkiye’de İslamcılık akımı imparatorluk ve Batılaşma geleneği içinden geldiği için hiç bir dönemde kendi içine kapalı değildir. Dünyadaki değişime bağlanarak tarihi kendi açısından yaşamış, bu yönde belli değişiklikler geçirmiştir. Son dönemde bu değişim küreselci yeni İslamcı-muhafazakârlık olarak yeniden örgütlenmiştir. 1. Dalga Küreselleşme Dalgasının veya post-modernizmin modern sınıfları, bütünsel dünya görüşlerini, ulusları, her türlü merkezi yapıyı, şiddeti reddeden, siyasi ve teknolojik değişimleri savunan yapısı, uygarlıklar arası farklılıkları benimseyen İslamcı kimliğin temeline konulmuştur. Küreselleşme veya yeni dünya düzeninde modern düzene yönelik eleştiriler yine Batı ülkelerinin öncülüğünde neo-liberal İslam kimliğini savunan çevrelerde gündeme gelmiştir. Berlin Duvarı’nın yıkıldığı, Sovyetler Birliği’nin tasfiye olduğu 1990’larda küreselleşme dalgası Batı-dışı ülkelerde ve Türkiye’de etkili oldu ve Türkiye zorunlu olarak dünya içindeki yerini yeniden tanımlamak zorunda kaldı. Bu belirsizlik döneminde farklı kimlikleri (İslamcılık içinde de) aynı anda, bir arada (ANAP iktidarı) savunmak mümkün oldu. Küresel dönemde İslamcı kadının dönüşümü hem modernleşme sürecinin, hem de modernleşmeye karşıt olan bir sürecin parçası olduğu için post-seküler bir kimliğe dönüştü. Corona sonrası gündelik yaşam örgütlenmesi post-seküler İslamcı kadın hareketine karşı çelişkili ve çatışmacı bir karakter göstermektedir. Bunun için önce muhafazakâr-İslamcı kadının düzen içinde görünür hale gelmesi önem taşımıştır. Görünür hale gelmek düzen ile çatışma, çekişmeyi gerektirmez, ancak iktidar kendi parti-devlet-din

otoritesini/hegomanyasını gündelik yaşam üzerinde genişletmeye çalışınca çekişme ve çatışma kaçınılmaz hale gelecektir.

İslamcı hareket ile İslamcı-muhafazakâr kadın hareketi arasında ilişki 1. Küreselleşme Dalgası içinde birlikte yükselmeyi ve iktidarı getirmiştir, ancak 2. Küreselleşme Dalgası ve otoriterleşme ile aralarında ilişki ayrışmaya başlamıştır. 1980-90'lardan başlayarak İslamcı kadının görünür hale gelmesi sadece siyasi sahnedeki konumlarının değişimiyle ve düzene muhalefetleriyle açıklanmaz. İslamcı kadın, modern yaşamın ve laik devletin sağladığı hukuk, eğitim, basın ve sanat gibi farklı imkânlardan yararlanarak kendi kimliğini savunmaya ve ifade etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken modern kurumlardan ve yaşam tarzından etkilenmiştir Modernleşmenin gereklerini yerine getirmek durumunda kalmış, geleneksel yapısı ve dünya görüşü değişime uğramıştır. Bunun için gündelik yaşamdan verilen sıradan örnekler vardır. Genç kadınların şehir dışında okumaya başlaması, aynı zamanda yanında erkek olmadan seyahat etmesine ve kendi içinde ayrı bir dayanışmaya neden olmuştur. Bu değişim kadının gündelik yaşamda kendi başına ve birlikte hareket etmesine ve seçimler yapmasına, çeşitli tutumlar geliştirmesine yol açmaktadır. Türkiye'de üniversitelerin artması ve kontenjan sayılarının yükselmesiyle üniversitelere kırsal kesimden öğrencilerin girmesi, yükseköğretim imkânlarındaki kitleselleşmeyi doğurmuştur. İslamcı kadın, verdiği mücadeleler sonrası üniversitelerde başörtüsüyle okumanın serbest olmasıyla büyük kentlerde kırsal bölgelere göre daha özgür bir şekilde yaşamaya başlamıştır. Okuyan başörtülü genç kadınlar çeşitli düzeylerde çalışma yaşamına girmişlerdir. Bu süreçte kadının okuması ilk etapta belirli bölümlerle sınırlı görülse de zamanla başörtülü genç kadınlar neredeyse her bölümde yer almaya başlamıştır. Başlangıçta ilahiyat, eğitim, sağlık alanları İslamcı kadının toplum içinde yer alması gereken bölümler olarak görülmekte ve ilk dönemde İslamcı kadınlar toplumsal hizmet sektöründe yoğunlaşmaktadır. Ancak Türkiye'deki iktidar içinde üstlendiği yeni görevlere bağlı olarak muhafazakâr-İslamcı genç kadınların okuduğu bölümler giderek çeşitlenmiş ve katılımlar artmıştır. Zaman içinde siyasi ve ideolojik seçicilik bireysel seçiciliğe dönüşmüştür. İslami kaygı ve toplumsal ahlaki faydanın yanında/yerine modernleşen İslamcı kadınların bireysel tercihleri, gelecek planları ön plana geçmiştir.

İslamcı kadınların tebliğ, hizmet alanında başlayan mücadelesi süreç içinde kendi isteklerini içine alan bir durum kazanmıştır. Modern İslamcı kadının giderek gündelik yaşam düzeyinde kendi seçimleri, arzuları, beğenileri önemli olmaya başlamıştır. Modern verili düzenin ve popüler kitle kültürü-

nün sunduğu çerçeve içinde olsa bile bu yeni bir durumdur. Türkiye’de 1. Küreselleşme Dalgasında (üretimin gözden düşmesiyle) tüketim kültür ve yaşam biçimi veya kimlik haline gelmeye başlamıştır. Tüketici, markalı, paketlenmiş, seri üretimde hizmete sunulan ve sınırsız ihtiyaçları gidermeye yönelik olarak reklam aygıtlarıyla ihtiyaçları çoğaltılan, modayla şekillendirilen ve tüketim ihtiyacının anında doyurulması gereken kişidir.³ İslamcı kadın 1970-80’li yıllarda israf ve ihtiyaç arasında İslami değerlere uygun hareket etmeye çalışmış, kapitalist tüketim kültürüne karşı eleştirel bir tutum içinde olmuştur. Ancak muhafazakâr-İslamcı hareketin mahalli idarelerde (belediyelerde) daha sonra da Türkiye’nin yönetiminde iktidar ortağı olmasıyla İslamcılığın ekonomik ve siyasi gücü ve aynı zamanda refah düzeyi artmaya başlamıştır. İslamcı kesimin toplumdaki konumu yükseldikçe ve ekonomik alım gücü arttıkça kapitalist pazar arz talep anlayışıyla İslami hassasiyete göre tekstilden helal yiyeceğe kadar çeşitli alanlarda üretim yapan bir sektör ve yeni bir pazar oluşmuştur. İslamcı pazar için üretim yeme-içme, barınma, giyinme gibi zorunlu ihtiyaçlarının dışına çıkarak daha geniş bir alanı kapsamış, modadan eğlenceye, saç bakımından kozmetiğe giderek çeşitlenmiş, piyasadan etkilenmiştir. İslamcı kadının kamusal alanda görünür olması ve farklı alanlarda aktif olarak yer alması, yönetim düzeyinde alanlarda çalışması ve alım gücünün artması ile lüks yaşam tarzının da yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir.

2000’li yıllar Türkiye’de siyasi hayatta olduğu kadar gündelik yaşam düzeyinde de büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Liberal ekonomik anlayış ve demokratik atılımlar, muhafazakâr toplum yapısında değişimlere neden olmuştur. Belirli, dar çevrenin elinde olan ekonomik imkânların farklı çevrelere dağılması ve muhafazakar-İslamcı kimlik üzerinde sosyo-ekonomik düzeyde yaşanan değişim gözle görülür bir farklılık ortaya çıkarmıştır. Türkiye’de siyasi iktidarın değişmesi, İslamcı kadınların artık siyasi partinin ötesinde en üst düzeyde bakan, milletvekili olması yeni imkanlara ve ihtiyaçlarına göre şekillenen bir tüketim anlayışını geliştirmiş, modern yaşamın içinde İslamcılar da konumlandırmaya yönelik yeni bir pazar oluşmuştur. İslamcı kadın bu dönemde bireysel tercihlerini İslami tercihleriyle birleştirip toplumda var olmaktadır. Küresel düzeyde toplumsallık tüm dünyada etkisini bireysel bilinç ve tercihlere bırakmıştır. Özgürlük artık dini haklar ve dünya görüşü düzeyinde değil kutsanmış mülkiyet hakları ve lüks tüketime

³ Yanıklar, C. (2006). Tüketicinin Sosyolojisi. İstanbul: Birey Yayınları., s.9.

erişim ile tanımlanacaktır. Dünyayı değiştirme iddiası olan ve öncelikle kendini değiştirmeyi amaçlayan İslamcı kadın, değiştirmeyi çalıştığı toplumdan ve küresel yeni yaşam tarzından etkilenmiştir.

Türkiye’de küre-muhafazakarlığın ve yeni İslamcılığın yükselişi ile İslamcı kadın hareketi arasında sıkı bir bağ vardır. İslamcılar dindar, muhafazakar ve demokrat (düzen ile uyumlu) olarak yeni düzende kabul görmüşlerdir. AKP’nin iktidar olması, İslamcı-muhafazakarlığın ve siyasetin otoritesini sağlarken İslamcı kadınlar üniversiten sokaklara, mücadele ve direnişleri, yaşam tarzları bir başka görünüm kazanmıştır. İslami hareket ve kadınlar yeni dönemin siyaseti ve kuramsal tutumları ile ilişki kurarak gerilimli de olsa iktidara gelmenin önündeki kapıları açtılar. Batı’ya karşı çıkmakla birlikte modern yaşamın gereklerini benimseyerek var olmayı tercih ettiler. Batı’da da bu girişimler (farklılık içinde uyum) desteklendi, geçmişte modernliğin Batı dışı toplumlarda başarısının örneği olarak gösterilen modern Türkiye, yeni dönemde Batı dışı toplumlara modern baskı ve standartlaşmaya, otoriteye karşı direnişin, küreselleşme ile dinin uyuşmasının (“ılımlı İslam”ın) öncüsü olarak gösterildi. Çoklu modernleşme, küre-yerelleşme gibi kuramlar öne çıkarıldı. İslamcı kadınlar Batı ile ilişkiler bağlamında güçlendiler ve aynı koşullar içinde de dönemin Batı tarafından gündelik yaşam düzeyinde gündeme getirilen diğer eğilimlerine, modern tüketim, lüks, arzu üretimine de ortak oldular. İktidar ve çoğu kişi tarafından dile getirilen değişimler Türkiye’de İslamcılığın bir özelliği olarak benimsenmiştir. İslamcı kadın Türkiye’de kadının çalıştığı her işte çalışmaktadır, aynı zamanda modern laik insanların yaşadığı, eğlendiği vakit geçirdiği mekânlarda rahatlıkla yer alabilmektedir. İlk dönemlerde yadırganan bu durum normalleşmiştir. Artık başörtülü kadınlar verili hukuk düzeninin savcıları arasında da yerini almıştır. Bu gibi durumlar artık sıradan haber değeri taşımaktadır.

2010’lu yıllarda artık devletin hemen hemen tüm kadrolarında yer alan İslamcılar geldikleri bu noktada kendilerini belirleyen bir zorlama olmadan modern yaşam içinde konumlanmaktadır. Bu durum İslamcılarının da kendi içinde farklı yaşam şekilleri ortaya koymasına olanak vermektedir. Kadının okuması, çalışması, istedikleri şekilde giyinmesi söz konusudur. İslamcılarını diğerleriyle kendini ayrı tutan mekânlar ve anlayışların, yasal engellerin ortadan kalkması ve özellikle ekonomik refah seviyesinin izlenebilir şekilde artması ve daha geniş bir çevreye yayılması ile İslamcılar Anadolu’nun birçok kentlerinde elit yeni bir sosyoekonomik sınıfı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte İslamcılar değişimin gerekliliği, kaçınılmazlığı veya

değerlerin yitirilmesi gibi tartışmalara girmişlerdir. Her büyüyen muhalif hareket gibi İslamcılık da özellikle iktidarda değişerek dönüşmektedir. Geçmişte modern düzen tarafından, toplumda kendini gerçekleştirme noktasında en geride gösterilen İslamcı kadın bu mücadelede hem kendi kimliğini görünür hale getirmiş, hem de bireysel kimliğini ortaya çıkarmıştır. İslamcı kadının kamusal alanda görünür olması ile lüks yaşam tarzının yaygınlaşması birliktedir. Modern tüketim de bu görünürlüğün / kimliğin bir parçasıdır. Kişinin statüsüne, sosyal değerlerine, kültürel özelliklerine, aidiyet duygusuna paralel olarak sosyal dünyasını inşa etmesi ve buna göre diğer insanlarla iletişim kurması, tüketim davranışıyla pekişmektedir. Satın alma / alabilme ya da almama / alamama sadece malların ve hizmetlerin arasından bir tercih değil, aynı zamanda yaşam tarzı inşa etme, sergileme ve ötekileriyle paylaşma veya dışlama olarak yansımaktadır.⁴ Modern kapitalist ekonomik düzen ihtiyaç algısını hazırladığı reklamlarla belirlemektedir. İhtiyaçlar giderilirken ihtiyacın temini dışında nereden / hangi markadan / nasıl temin edildiği belirli olan fark edici özelliktedir. Tüketilen ekmekten ekmeğin markalı olmasına, zaman geçirilen mekânlardan kıyafetlere kadar yeni bir tüketim eğilimi vardır. İslamcı kadın modern yaşam tarzının gereğine göre modern-muhafazakâr tüketim, giyim, tatil gibi etkinlikler içindedir, gündelik yaşam içinde bireysel düzeyde kendi kimliğini ve farklılığını ifade etmeye başlamıştır. İslamcı kadının koyu renk giysilerden açık, canlı renkleri dış örtü olarak kullanması (İran Devrimi'nde koyu renk siyah çarşafli kadınlar, çok renkli olmayan sade kıyafetler, dikkat çekici olmayan kıyafetler tercih edilir, kadınlar bol kıyafetler giyer, pantolon giymezdi.) farklı modellerde kıyafetlerin görülmesi, renkli örtülerin giyilmesi değişimin etkilerindendir. Yeni pazarlar, tüketimde yeni ihtiyaçlar yaratılmıştır. Bu ihtiyaca yönelik hazırlanan İslami moda dergileri, İslami tatil paketleri ortaya çıkmıştır. Bunlar İslamcı çevre içinde tartışmalara neden olmuş ancak pratik yaşam içerisinde farklı yaşam tarzları ve seçimler karşılık bulmuştur. Muhafazakâr-İslamcı kadınların modern yaşam karşısında tavır alışlarında çeşitli farklılıklar oluşmuştur, artık yekpare bir bütün olarak görünmek istememektedirler. Toplum içi çıkar farklılıkları yanında, düzen içindeki konum ve roller de farklılaşmıştır. İslami kavramların yoğunlukta olduğu bütünsel kimlik ve yaşam tarzın savunusu değişmiş, kadınlar arasında modern yaşam ve bireysel seçimlerin İslamiyet ile uyumlu bir biçimde nasıl yer alabileceği ile ilgili tutumlar ve hoşgörü ortaya çıkmıştır. Artık modern yaşamın üretti-

⁴ Bocock, R. (2009), Tüketim, İ. Kutluk (Çev.), Ankara: Dost., s 56

gi değerler İslami kavramlarla bir arada rahatlıkla kullanılabilir. Bu noktada İslamcılığın tüm süreçlerinde yer alan süreli yayınlarda da değişim yaşanmıştır. Doğal olarak içinde bulunulan siyasi ve kültürel ortam basın yayını da etkilemiştir. İslamcılarının düşüncelerini ifade etme isteği, yaşadıkları sorunları tartışmaları, ortaya çıkan gündelik sorunlar ve önerilen çözümler, dergilerin de çeşitlenmesini sağlamıştır. Aynı zamanda İslamcılarının yaşadığı değişimle politik gündemlerin dışında bireysel yaşamlarının ön plana çıkması dergilerde farklı içeriklerin oluşmasına neden olmuştur.

AKP iktidarının ilk on yılında yükselen bir biçimde İslamcı kadın için modern yaşam tarzının koşullarının gereğine göre tüketme, giyinme, tatile gitme eğilimi sıradanlaşmıştır. İslami moda dergileri, İslami tatil paketleri piyasada artık yadırganmamaktadır. Bunlar tartışmalara neden olsa bile kadınlar arasında pratik yaşam içerisinde farklı yaşam tarzları ve tercihlere dayalı seçimler olarak hoş görülmüştür. Bu noktada “pahalı markaların eşarplarıyla örtünen ve 4x4 otomobiller kullanan kadınlar, tesettür defileleri, lüks villaların Osmanlı ya da Mekke esintileri taşıyan iç dekorasyonları, sahillerinde haremlik-selamlık uygulamalarının deniz banyolarını meşrulaştırdığı beş yıldızlı tatil köyleri”⁵ İslamcı kadınların kendi içinde homojen bir topluluk oluşturmadığını, içinde farklılıklar barındırdığını göstermektedir. Bunun yanında İslamcı kadınların düzenden pay alma, ortaklık isteği ve sosyoekonomik anlamda piyasanın baskın karakteri, dini alanı pazarın bir bileşeni gibi içkin bir duruma getirmekte ve pazarı da bir din haline dönüştürmektedir. Kadının örtüsü üzerinde yürütülen İslami mücadelede kadının örtüsü kadının siyasi bir simgesi olmaktan ziyade artık dini bir vecibe veya Müslüman kadının kıyafetinin parçası haline gelmiştir. Tesettürde “moda”, “tesettüre saygınlık kazandırmak” şeklinde rasyonelize edilmektedir.⁶ 1990’larda başlayıp 2000’lerde açık bir şekilde görülen sosyoekonomik ve siyasi gelişmeler İslamcı kadının değişiminde etkili olmuştur. İslamcı kadının değişimi zihin dünyasında olduğu gibi gündelik yaşamlarına da yansımıştır. Nihayet, Ala, Haksöz gibi dergiler bu değişimin ve farklı anlayışların yansımalarıdır.

Küreselleşmeye paralel değişen dinamik süreç içinde İslamcı kadının aynışması ve aynı şekilde düşünmesi söz konusu değildir. Bunun sonucu

⁵ Yankaya, D. (2014). Yeni İslami Burjuvazi: Türk Modeli., İstanbul: İletişim., s 16

⁶ Özelge, E. Gözde (2008). İslam ve Kapitalizm İlişkisi: Türkiye’de 1980 sonrası Tüketim Kültürü ve Tesettür Modası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

olarak farklı statü ve konumlarda bulunan İslamcı kadınların farklı yaşam yorumları ortaya çıkmıştır. Tüketim anlayışı da bu durumun sonucu olarak çeşitlilik ve değişim göstermektedir. Toplumda genel olarak kadınların tüketim anlayışı tek bir başlıkta değerlendirilemediği gibi İslamcı kadın da bir bütün olarak değerlendirilemez. Eğitim, gelir, şehir kültürü vb. tüketim anlayışını etkilemektedir. Toplumsal gerçekçiliğin belirsizleşmesi, bireysel hale gelmesi, düzenden pay almanın, ortaklığın genişlemesi ancak herkese pay vermenin mümkün olmaması nedeniyle iktidar İslamcı kimliği kendine göre daraltırken, aynı zamanda İslamcı geniş kitleler arasından farklılaşmalar, çelişkiler de ortaya çıkmıştır. İslami cemaatlerin Müslüman müntesipler üzerindeki kontrolü zayıflamış, mahalli etkinin zayıflamasına paralel olarak cemaatler veya geleneksel oluşumlar hem parti/iktidar üzerinde, hem de birey üzerinde otorite ve etkisini/baskısını kaybetmeye başlamıştır. İslamcı kesimlerin devletin dışında da bireysel veya cemaatler düzeyinde eğitim, siyaset, ekonomi vb. aracılığı ile küresel dünya düzeniyle ilişki kurması -veya doğrudan devlete el koyma çabası- iktidar / devlet ile çekişmesine ve çatışmasına neden olmuştur.

1980 sonrasında İslamcı kadın modern ulus-devlet ve yönetim karşıtı bir bağlamda örgütlenerek gündelik yaşamda, siyaset ve iktidar sürecinde görünür hale gelmiştir. 2010'lı yıllar sonrasında ise görünürlüklerinin gündeme geldiği yerler gündelik yaşam ilişkileri düzeyindedir. Sokakta, eğitimde, boş zamanlar ve eğlencede, duygusal alanda, çalışma yaşamında, geleneksel kimlikleri olan İslamiyet'i de koruyarak/vazgeçmeden varlık göstermişlerdir. Bir anlamda "ele geçirdikleri" modern düzen, onları ele geçirerek dönüştürmüştür. Günümüzde iktidarda elinde tutan İslamcı-muhafazakâr otorite ile İslamcı kadın kimliği arasındaki ayrışma belirginleşirken adeta tersine bir süreç yaşanmaktadır. İslamcı kadınlar iktidarın kendini biçtiği parti-devlet-din eksenli "toplu İslamcı kimlik" rolüne (İslamizasyona) uyumsuz olmuşlardır. Devlet ile din arasındaki ayrımı gündelik yaşam düzeyinde korumak, sürdürme çabası içinde iktidar ile gerilimli bir ilişki sürdürmeye başlamışlardır. İktidarda bulunan yönetici İslamcılar kadın kimliğini kendilerine göre tanımlayarak, parti-devlet-din eksenini içinde daraltmak ve gündelik yaşam içinde kendi hegemonyasını (kendi deyişleriyle "kindar ve dindar yeni nesil") kurmak isterken bireyselleşmiş, seküler İslamcı kadın kimliği ile çatışmaktadır. Bu gerilimde kendilerine sokakta, çalışma yaşamında, eğlencede, tüketimde, derneklerde, internet ağlarının kullanımında, çeşitli mesleklere ulaşmada açtıkları güçlenme alanlarını, farklılıklarını ve görünürlüklerini terk etmeye

yanaşmamışlardır. İslamcı kadınların kamusal alanda direnişlerle başlayan görünürlükleri artık gündelik yaşam düzeyinde de çeşitli alanlarda güçlenmiş, kendi toplumsallaşmasını yaratmıştır. Kadınlar İslamcı-muhafazakâr iktidarın otoritesine ve “kişiliği silen toptancı İslamcı (kadın) kimliği”ne karşı eklektik bir dilde de olsa -modernizmden, feminizmden, dinden, postmodernizmden, gündelik yaşamdan, bireysel özgürlüklerden kaynaklanan- itirazlarda bulunmuşlardır. En azından iktidarın geleneksel-hegomanyacı İslamcı kimlik söylemi kadınlar arasında etkili olmamaktadır. Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu'nun "Kadının kariyeri annelik olmalı" sözünün uzun süre tartışılması bunun bir parçasıdır. İslamcı kadın akademisyenlerin bu geleneksel konum biçme ve önyargıya karşı tepkileri olmuştur. Adaletsiz, eşitsiz, kişisel kimliği silen otoriter dile ve söylemi sorgulamaya, yeniden devlet ile veya iktidarla ayrışmaya başlamışlardır. Bu durum giderek corona sonrası yeni düzenlemelerle daha görünür hale gelecektir.

Parti-devlet-din eksenli İslamizasyon 2. Küreselleşme Dalgası içinde egemen eğilimi oluşturmaktadır. Bunun “diriliş”, “uyanış” olarak ifade edilen geçmişten gelen anlamı başkanlık tartışmaları ve düzenlemeleriyle artık yuktardan aşağıya yeni yönetim ve iktidar düzenlemeleriyle otoriter yeni bir biçim kazanmıştır. Bu giderek parti-devlet-din eksenli radikal, otoriter kimlik anlayışının dışında kalanlara tahammülsüzlüğe ve gündelik yaşam alanlarının daraltılmasına dönüşmüştür. Bu daralma kültür, medya, iletişim, gündelik yaşama hatta özel yaşam alanlarına dönük yasaklar ve yeni düzenlemeler, kontrol ve denetim biçimindedir. Parti-devlet-din eksenli İslamizasyon giderek muhafazakâr-Müslümanlar ile bir ayrışma ve gerilime neden olmuştur. Corona sonrasında küresel iktidar ve buna uyum gösteren parti-devlet-din eksenli otoriter İslamcı muhafazakârlar ile post-seküler İslamcı kadın hareketi arasındaki özgürleşme eğilimi keskin bir biçimde karşı karşıya gelmiştir. Salgının yarattığı gündelik yaşamın yeniden düzenlenmesi ve ev merkezli yeni ilişkiler, emeğin marjinalleşmesi, güvencesizlik ve belirsizlik İslamcı kadınlar arasında koşulların getirdiği yeni açmazlara neden olmuştur. Esnek çalışma, belirsizlik, düzen üzerinde kadın etkinliğinin sınırlanması gibi sorunlarla geçmişte müttefik olduğu iktidarın egemenliğinde karşılaşması bir yol ayrımına dönüşmüştür. Post-seküler İslamcı kadınların bunu cepheden karşılamak (çatışma) yerine sessizce, rahatsızlık biçiminde karşılaşması yol ayrımını derinleştirmedir. Bunda post-seküler İslamcı kadın kimliğinin bazı zaafları da etkili olmuştur. Bireyselleşirken bunun getirdiği imkânları genel bir toplum çözümüne, siyasi düzene yönelik daha ileri, gelişmiş yeni bir ta-

lebe dönüştürememeleri ortaya çıkan sorunları aşma yönünde sınırlanmalarına dönüşmüştür.

3- Post-Seküler İslamcı Kadın ile Küresel-Yerel Otoritenin Gündelik Yaşam Tarzı Düzeyinde Çatışması

Corona salgını küresel düzeyde sağlık başta olmak üzere siyasetten iktisada kadar iç içe geçmiş bir dizi ağırlaşmış krizi ve yeni uygulamaları belirtmektedir. Ancak düzenin aşılması, yeni bir sıçrama söz konusu değildir. Verili düzenin bu krizin altında kalacağı veya çökeceği yolunda en ufak belirti de yoktur. Yönetenlerin yönetemez hale gelişi yerine, yönetimin mutlaklaşması ve otoriterleşmesi, krizin sonuçlarının bütün yönleriyle toplumların sırtına yıkılması söz konusudur. Bu saptama Batı dünya egemenliğinin yıkılmazlığı anlamına gelmemektedir. Ama krizler nedeniyle Batı düzeninin kendiliğinden çıktığı veya çökeceği (sosyalizm) anlayışının yanlışlığı da başta dünya savaşları olmak üzere defalarca kanıtlanmıştır. Kapitalizm işleyişi sırasında kendi yarattığı ilişki ve toplumsallığı da yıkararak bütünüyle devletle/ iktidarla özdeşleşme eğilimi içindedir. Küresel corona krizi sonrası önemli olan yaşanan krizin içeriğine ve genişliğine dayalı olarak verili dünya düzeni ve iktidarın niçin ve nasıl hangi yönde pozisyon değiştirdiğini, yeniden örgütlendiğini ortaya koymaktır. Bu saptama niçin ve nasıl bir tutum almamız gerektiğini de belirleyecektir.

Corona sonrası yeni Batı dünya örgütlenmesine devlet ve toplum düzeyinde teslimiyetçi-kendiliğindencilik ile uyum kurmak ile verili düzenin zaaflarından yararlanarak aktif olarak yer almak, şoven, otoriter, militarist örgütlenme içinde uyum göstermek arasında temelde bir fark yoktur. Corona sonrası “ev merkezli” örgütlenme dini, ulusal düzeyde (ev: cami-vatan özdeşliği) toplumlar arası bir muhafazakâr ayrışma, şoven içe kapanma ve otoriterlik biçimine bürünmektedir. Devlet, ev-cami-ülke merkezli dünya görüşünü üstlenmeye çalıştığı gibi toplum alttan gelen hareketle de bu görüşe destek vermektedir. Bu durum devlet-toplum ile birey veya devlet-din-milliyetçilik ile birey arasında çelişkiye, çatışmaya neden olmaktadır. Bu iki anlayıştan birine üstünlük vermek mümkün değildir. (Her ikisi de küreselleşmeye yönelik uyum kurma çabasının ürünüdür.) Corona sonrası arasındaki çelişki ve gerilim bütün yönleriyle ortaya çıkacaktır.

Devlet-toplum-birey arasındaki çelişki ve uyum kurma çabası küreselleşmeyle birlikte yeni bir biçim kazanmıştır. Bir tarafta devletin topluma müda-

halesini itiraz eden 1. Dönem Küreselleşme Dalgasının yaygınlaştırdığı piyasacı neo-liberal görüş bulunurken, diğer tarafta 2. Küreselleşme Dalgasının yaygınlaştırdığı devlet merkezli otoriter küreselleşme anlayışı bulunmaktadır. Bunlar birbirinin izleğidir. Modern düzenin tasfiyesinde piyasanın işleyişine dayalı birey merkezli refah görüşü öne çıkarken, verili düzen kendini sürekli kriz koşulları içinde pekiştirirken devlet merkezli otoriter, müdahaleci anlayış öne çıkacaktır. Bu ikisi arasında salınım veya uyum sağlama çabası modernleşmeden günümüze Batı toplumsal ve siyasi teorilerinin kaynağını oluşturmaktadır. Sonuçta Batı düzeninin gelecek, refah ve mutluluk anlayışının temelinde “homo economicus” olarak nitelendirdiği (çıkar arzusuyla hareket eden, tüketici ve üretici olarak fayda ve kar maksimizasyonuna şartlanmış) “makineleşmiş insan” yer almaktadır. İktisadın yerine teknolojinin veya iktidarın otoritesi konulduğunda da sonuç değişmemektedir. Amaç düzenin işleyişini, kontrol, denetim ve gözetimini sürdürmektir.

Kapitalizmi harekete geçiren temel dinamik elinde tuttuğu dünya egemenliğine dayanarak “sermaye birikim/yoğunlaşma süreci”ni (dünyanın yoksullaşmasını) sağlamak ve giderek teknolojik gelişme ve yeniliklerle

otoritesini/iktidarını koşullar üstü bir hale getirmektir. Birikim/yoksullaşma sürecinin sınırına gelinmesi veya sürekliliğinin sağlanması toplumdan, toplumsallaşmadan, refah ve mutluluktan, eşitlik ve özgürlüklerden vazgeçilmesiyle mümkündür. Artık toplumun temel ihtiyaçlarını giderecek mal ve hizmetlerin üretilmesi önemsenmemektedir. Mevcut temel ihtiyaçların karşılanmasının dışında, yeni ihtiyaçların yaratılması, arzu üretimi ve tüketilmesi aracılığıyla sermaye birikiminin ve yoksullaşmanın sağlanması, aynı zamanda dolaysız şiddet ve güç toplumdan kopmanın, rıza ve denetimin koşulu haline gelmiştir. Bu durum “modern-sonrası küresel sistemi” kendinden önceki bütün sistemlerden, çeşitli uygarlıklardan ayıran temel özelliştir. Sermaye birikim sürecinin sonsuza kadar sürdürülecek yegâne amaç olarak benimsenmesi sonuçta insanın bütün yönleriyle insanlıktan çıkması, yoksullaşması, uygarlık tarihinin tahribinden başka bir şey değildir.

Corona virüs ölümcül ve bulaşıcı bir salgın olmanın ötesinde verili dünya düzenini ciddi bir biçimde dönüştürmüştür. Konumuz budur. Bu küresel dönüşüm İran Devrimi ve Sovyetler Birliği’nin tasfiyesi ile başlayan son 30-40 yıldır devam eden bir dizi değişimin sonucudur. Körfez savaşı ile başlayan ve 11 Eylül ve Arap Baharı sonrası ortaya çıkan küreselleşmenin ikinci dalgası bütün dünya üzerinde etkili olurken, otoriter yeni yönetimler ve düzenle özdeşleşen karizmatik popüler liderlikler ortaya çıktı. Corona sonrası dünya ikinci dalga küreselleşmenin artık fiili düzeyde uygulanmaya konması ve egemen düzen haline gelmesini belirtmektedir. Güvensiz, güvencesiz yeni dünya ve emeğin değersizleşmesi son dönemde etkili olan kadın hareketini de ayrı bir biçimde etkiledi. Birinci dalga ve ikinci dalga küresel değişim içinde İslamcı kadın kimliğinin yükselişi ve geri çekilme tehdidiyle karşı karşıya kalması aynı küresel düzen koşulları çerçevesi içindedir. Batı üstünlüğü temelinde toplum içi ve toplumlararası ilişkilerin yeniden örgütlenmesi tarafların konumlarında temelde bir değişikliğe yol açmamaktadır. Verili düzen içinde ortaya çıkan yeni örgütlenmeler aracılığı ile iktidar otoritesini daha mutlaklaştırmaktadır. Bu nedenle yükselişi ve geri çekilmeyi anlamak zorlaşmaktadır. Türkiye’de küresel-muhafazakâr İslamcılığın yükselmesi, geleneksel İslamcılık anlayışıyla ayrışması modernleşme eleştirileri ile birliktedir, bu gelişmelerin öncülüğünü ve sözcülüğünü Batı yapmıştır, Batı-dışı ülkeler bunun izleyicisi olmaktan ileri gitmemiştir. Küreselleşme ve post-modern dünya görüşü içinde küre-muhafazakâr İslam kimliği geleneksel İslamcı dünya görüşü dışında kendisine siyaset ve düşünce düzeyinde yeni bir dayanak bulmuştur. Küreselleşme ile yerellikler arasında kurulan

uyuma benzer biçimde postmodernizmin bütünlükten uzak, çelişik yapısı ile İslamcı dünya görüşü arasında da belli bağlantılar ve ortaklık kurulmuştur. Bu ortaklık özellikle gerçeğin bireyselleşmesi / öznelleşmesi ile ilişkili olduğu gibi belirsizlik, güvensizlik, güvencesizlik ile de ilişkilidir. İktidarı ele geçirme çabasında bu koşullar üzerinde etkili olma isteği bulunmaktadır.

Türkiye’de İslamcılığın gelişmesi ile İslamcı kadın hareketi arasında ilişkilerde gündeme gelen küresel yeni dünya düzeni-düzensizliği örgütlenmesi ve bu yönde dünyanın örgütlenmesi, dönüştürülmesi önemli oldu. Dünya’da yaşanan anti-modern kültürel ayrışma ve gerilimler Türkiye’yi de etkilemiştir. Bu noktada post-modern çevrelerin modernizme ve maddi gerçekliğe, bilime yönelttiği eleştiriler Türkiye’de aydın kesimin ötesinde özellikle İslamcı çevrelerde çok geniş bir ilgi görmüştür. Avrupa-merkezci modernleşmeye muhalif duruş, kapitalist modern sistemlere karşı yapılan çalışmaların takip edilmesi, sistem karşıtı hareketlerin mücadelelerinin tartışılması bu yönde eserlerin çevrilmesini gerekli kılmıştır. İslamcı yayınevlerinin postmodern literatürle ilgili Batı’da ortaya çıkan çalışmaların çevirisinde önemli bir rol üstlenmeleri bunun bir görünümüdür. I. Küresel Dalga’nın sonunda artık nerdeyse 20 yıldır kesintisiz bir biçimde iktidarda bulunan İslamcı kadrolar otoritesini mutlaklaştırmak için, gündelik yaşam içinde parti-din-devlet merkezli (dışlayıcı) otoriter bir hegemonya yaratmaya girişmiştir. Corona virüs salgını sonrası hukuktan çalışma yaşamına, iletişimden/sosyal medyadan ulaşımaya gündelik yaşamda kısıtlayıcı yeni düzenlemeler (sosyal mesafe, kaotik normal, ev merkezli esnek çalışma) bunun uygulamada çeşitli görünümeleridir. Çoğu konuda dünyadaki gelişmelere uyumsuzluğundan, ayak sürmesinden söz edilen Türkiye’nin corona salgını sonrası çalışma yaşamından eğitime yeni düzenlemelere ve uygulamalara ilk uyum gösteren ülkelerin başında olması rastlantı değildir.

Son 30-40 yılda ortaya çıkan yeni gelişmeler, değişiklikler, İslamcı kadının durumunu tek bir dönemi/durumu öne çıkararak tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Süreklilik içinde ele almak ve farklılaşmaları belirtmek daha geçerli bir yoldur. İslamcı kadının kamusal alanda yer alma talebi son onyıllar sonunda artık sorun olmaktan çıkmış, düzene uyumlu yeni bir görünüm kazanmıştır. İslamcı kadın iktidarın verdiği imkânlarla önemli kazanımlar elde etmiştir. Ortaya çıkan yeni koşullarda İslamcı kadın geleneksel kadın anlayışının getirdiği kısıtlamalara karşı da mücadele etmek zorunda kalmıştır. İlk etapta kadının özgürleştirilmesi siyasi iradeye karşı İslami kimliğiyle var olma mücadelesidir. İslamcı hareketin ve kadının rejime tehdit unsuru

olarak görülmekten çıkması kolay olmamış, sıkıntılı bir süreç yaşanmıştır. Modern laik anlayış, kadının özgürlüğünü kısıtlayan bir unsur olarak propagandasını kadının kıyafeti örtüsü üzerinden yaparken İslamcı çevre de aynı şekilde örtü üzerinden iktidara karşı siyasi söylem geliştirmiştir. Kadının siyasi propaganda olarak ön planda tutulduğu, araçsallaştırıldığı siyasi söylemler İslami muhalefetin de temeli olmuştur. Bu muhalefet toplumun geleneksel, ekonomik olarak orta veya düşük gelir seviyesinde olan, kırsal kesimden göçle kentlere yerleşen, kendileri okumamış çocukları okumaya başlamış kesimlerin siyasi ve ekonomik alanda düzene ortak olmasında etkili bir dil olmuştur. Başlangıçta İslamcı kadınlar İslamcı-muhafazakârlığın toplum içinde yaygınlaşmasında ve iktidara gelmesinde öncü ve sözcü olurken (başörtüsü meselesi, mağduriyet problemi, kamusal alanda yer alabilme) alışık olunmayan ve ilk kez tecrübelenen yaşam alanlarında ılımlı İslam görünimleri ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllarda her alanda yaşanan hızlı değişim, İslamcı kadının yaşanan değişime verdiği tepki, hayatı anlamlandırmasında, yaşam şeklinde, eşyayla olan ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. İslamcı çevreye hitap eden yayınlar takip edildiğinde dahi bu durum bariz bir şekilde görülebilir. Kişisel gelişim yayınları, güzellik moda dergileri, önce haber ve belirli ilkeler üzerine yayın yapan kanalların film ve müzikli yayınlar yapmaya başlaması bu değişimi ortaya koymaktaydı.

Türkiye'de yönetici İslamcı kadrolar 2. Küresel Değişim Dalgası'nı iktidarda karşılamışlar ve hemen uyum göstermişlerdir. Kendi iktidarlarını mutlaklaştırma çabası da buna eklenince kendi görüşlerini (dini) devletin resmi görüşü haline getirerek (parti-devlet-din özdeşleşmesi), kendi dışındaki toplumsal güçleri, kimlikleri, kendi tanımladıkları "resmi" yaşam tarzı dışındaki çeşitli görünimleri devlete karşı konumlandırmışlardır. Bir anlamda kendi iktidarıyla devletin ve toplumun kaderini bir görmüşlerdir. Bu nedenle kimi zaman keskin bir ayrışma/dışlama dili kullanılmasından da çekinmemişlerdir. 2. Dalga Küreselleşme sonrası liberalizmden otoriterliğe doğru dünyadaki dönüşüm sonrasında yönetimdeki İslamcı-muhafazakârlık ile İslamcı kadın arasında da farklılaşma ve çelişkiler belirgin hale gelmiştir. Bu yeni dönemde mevcut İktidar düzeyinde verili küresel düzen içinde yer alma, pay alma çekişmesinin de ortaya çıkması bu ayrışmayı desteklemiştir. Karizmatik otoriter İslamcı liderliğin iktidara bağlı toplum kesimleri üzerinde etkili olması, komplo teorilerine dayalı devlet dini/ideolojisinin popülerleşmesi, geniş kitleleri peşinden sürüklemesi bu nedenledir. İslamcı dünya görüşünün iktidarla ilişkili popülerler bir karakter kazanırken, İslamcı kadın

bu otoriter-popüler çerçevenin dışında bireyci bir eğilim içindedir. Bu durum devlet merkezli otoriter-popüler İslamcı dünya görüşü ile İslamcı bireyci kadın kimliği arasında gerilime neden olmaktadır. İslamcı genç kadınlar içinde bireyin kendi tercihlerinin esas olduğu herkesin kendi tercihlerine göre yaşamasının doğal ve hak olduğu anlayışı yerleşmiştir. Bu görüş bireyin inancı ve iradesini devlet veya resmi dini kurumlardan, kimliklerden, örgütlenmelerden veya dış koşullardan üstün tutacaktır. Bu nedenle İslamcı kadın kimliği post-seküler bir nitelik kazanmıştır.

Küreselleşme ile yerelleşme arasındaki uyum ve sorunlar Türkiye’de İslamcı-muhafazakâr iktidar ve kadınlar arasındaki ilişkilerde yeni gerilimlerin gündeme gelişinde etkili olmuştur. İslamcı kadın devlet-parti-cami merkezli bir din anlayışına (üsten gelen İslamizasyona) bağlı olarak tek bir ses veya tek tip olmayı reddettiğinde İslamcı çevrenin/mahallenin/caminin baskılamasıyla karşı karşıya kalmıştır. İslami kimliğin, modern seküler kültürün akışkan/heterojen zemininde en önemli tutunma noktası olarak görülen beden-benlik bütünlüğünde bir tür homojenleştirme suretiyle kendini idame ettirdiği, fakat özellikle 1990’larla birlikte gelişen bireyselleşme ve kamusallaşma-siyasallaşma sürecinde, beden-benlik ilişkisinin heterojenleştiği ve böylece rafine bir sekülerleşme biçiminin önünün açıldığı görülmüştür. Beden-benlik ilişkisini kutsallığından arındırma (desacralization) şeklinde işleyen bu durum, İslami kimlik için, başkalarıyla bir arada yaşamının önünü açtığı ölçüde bir tür ‘modern hayat stratejisi’ olarak değerlendirilebilir.⁷ İslamcı aydınların postmodern görüşle kolaylıkla uyum kurması ve postmodernizmin İslamcılık içinde gelişmesi önce kimlik düzeyinde özgürleşme için ve modernleşmeye karşıt özellikleri nedeniyle tercih edilmiştir. Ancak giderek bu tanınma gerçekleştiğinde, İslamcılar düzenin imkânlarından yararlandıkça farklı bir durum ortaya çıkmıştır. İslamcı kimlik içinde toplumsal konum ve rollerde farklılaşma, imkânlardan yararlanmanın herkes için sınırlılığı bireysel bir kaderi veya seçimleri öne çıkarmaktadır. İktidar ve toplum düzeyinde İslamcı ideoloji içinde bireysel din anlayışını savunmak, koşullara uymak, dünya nimetlerini, zenginliklerine ulaşmak ve ortak olmak hem fiiliyatta, hem de ulaşılması gereken amaçlar, hedefler (zenginliğe, imkânlara ortaklık) olarak konulabilecektir. Herkese pay vermek mümkün olmasa da herkese bu umudu vermek mümkündür. Corona virüs sonrası dünyada ise

⁷ Hüseyin Çil, ‘Türkiye’de İslami Kimliğin Bedensel Dönüşümü, SEFAD, 2018 (39): 327-354

artık modern yaşam tarzı ile ilişki kopmuş yeni normalden (bize göre kaotik normalden) söz edilmeye başlanmıştır. Bu durumda kendinden emin bireysel İslamcı kadın kimliği çeşitli düzeylerde sarsıntıya uğramıştır. Küresel düzeyde yaşanan gelişmeler yerel düzeyde de mevcut iktidarları ve toplumları etkilemektedir. Toplumların yaşanan gelişmelerden etkilenmesi sosyo-ekonomik düzeyle ilişkili olarak kalıcı olmaktadır. Bugün dünyada neredeyse tüm ülkeleri etkileyen corona virüs salgını önce bireylerin sağlıklarını etkilemiş ancak salgının yayılması ve buna karşı alınan tedbirlerin ekonomiyi doğrudan etkilemesi (güvencesizlik, esnek çalışma, eve dönüş, emek karşıtı düzenlemeler, kısıtlamalar vb.) genel olarak toplumu özel olarak kadınları yeni bir durumla karşı karşıya bırakmıştır Ekonomik ve sosyal krizler, güvencesi olmayan, geniş toplum kesimlerini alt gelirli insanları ve ağırlıklı olarak hizmet sektöründe çalıştıkları için kadınları doğrudan etkilenmektedir. İslamcı kadın da yaşanan bu süreçten ekonomik anlamda etkilenme yanında sosyal düzeyde de yeniden kendilerine biçilen geleneksel aile ve ev düzeniyle karşı karşıya kalmıştır.

2010'lı yılların özellikle ikinci yarısı sonrasında küreselci-muhafazakâr iktidar / parti ile özdeşleşen (yukardan belirlenen) bütünsel İslamcı kimliği ile bireysel düzeyde gündelik yaşam tarzı ve tüketim düzeyinde küreselleşmeye uyumlu İslamcı kadın kimliği arasında bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Artık İslamcı iktidar kendini neoliberalizmle tanımlamamaktadır. 2010'lı yılların başından itibaren İslamcılık hareketi ile İslamcı kadın hareketi arasında gerilimli ilişki özellikle AKP'nin iktidarı sağlamlaştırması ve tartışılmaz hale getirişiyile belirginleşti. Gezi Parkı tartışmaları ve olayları (2012-2013), 17-25 Aralık Olayları (2013) ve 15 Temmuz Girişimi (2016) sonrasında yeni düzenlemeler egemen oldu. Küresel düzeyde bölünmüş dünyada iktidar dünya egemenliği ve üstünlüğünün Batı tekelinde olması nedeniyle kendilerini modern dönemden farklı da olsa dışlanmış hissetmektedir. Aynı zamanda iktidar olmalarına karşılık bunun sürekliliğini sağlamakta da (seçimler, krizler vb.) zorlanmaktadırlar. Dünya ve Türkiye ölçüsünde ortak bir çözüm / düzen ortaya konulmadığı için ayrışmalar hem toplum içinde hem de toplumlararası düzeyde sürmektedir. Bu ayrışma ve çekişme içinde iktidarın otoriterleşmesi veya parti-devlet-din yönetimi ile bireysel düzeyde pay alma çabası kimi zaman birbirine karşıt biçimde iç içedir. Özellikle İslamcı kadın kimliği içinde iktidarın toptancı İslamcı kimlik savunusuna karşı bireysel düzeyde özgürlüklerinin, kişisel seçimlerinin savunulması yönünde bir eğilim vardır. Toplumdaki ve İslamcı hareketteki kadının konumunu sorgulayan söylem,

kadının ev içi ve dışı rollerinin tartışarak, kimliklerin yeniden tanımlanmasını ve kamusal ve özel alanda yeni bir yer açılmasını sağlamaktadır.⁸ İslami siyaset için “kendilerini gerçekleştirme” olanağına erişen, entelektüel ve siyasal araçlarla düzene ortak olan kadınların bireyselleşmeleri, kendilerine ait (ev dışında) yaşam talebi İslamcı kimlik tanımlarında sarsıntıya neden olmaktadır.⁹ Bu yeni bir toplumsal kimlik veya siyaset alternatifi olmasa bile gündelik yaşam düzeyinde ve bireysel kimlik savunusu biçiminde yaygın bir durumdur.

Corona virüs sonrası koşullarda yukardan belirlenen parti-devlet-din eksenli İslamizasyon ile post-seküler İslamcı kadın hareketi birbirine ters düşmüştür. Bu arada İslamcı entelektüeller, cemaatler, devletle mesafeli sivil toplum kuruluşları da eski ağırlıklarını kaybetmişlerdir. İslamcı kadın hareketi birinci küreselleşme dalgası içinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak ikinci küreselleşme dalgasıyla öne çıkan küresel otorite ile ve onunla bütünleşmiş olan parti-devlet-din eksenli muhafazakâr-İslamcı siyaset ile ayrışması karşılıklı ilişkileri karmaşık hale getirmektedir. Corona virüs salgını sırasında Avrupa ülkelerinden bile daha hızlı bir biçimde yeni düzenlemelere giriş yapan iktidar aynı zamanda siyasi tekeline ve otoritesine yeni bir dayanak bulmuştur. Bu durumda geçmişte ittifak yaptığı liberal çevrelerden kopuş hızlandığı gibi iktidara gelmesinde önemli bir rol oynayan post-seküler muhafazakâr-İslamcı kadın kimliği ile de çatışmaktadır. İktidar post-seküler İslamcı kadın kimliğini kendi istediği cami / ev merkezli toplumsal örgütlenme içinde tek bir biçime sokmak isterken kadınlar bu isteğe aynı biçimde yanıt vermediğinden aralarındaki uyumsuzluk ve gerilim belirginleşmiştir.

Günümüzde küreselci muhafazakâr-İslamcı iktidar ile post-seküler İslamcı kadın kimliği arasındaki özdeşlik kaybolmaya başlamıştır. Ancak bunu düz anlamamak gerekir. İktidarın verdiği nimetlerden kopmanın zorluğu nedeniyle İslamcı kadın kimliği kendi içinde de çeşitli biçimlerle ayrılmıştır. İktidara gelme sürecinde öne çıkan tek parça / bütünsel kimlik içindeki çeşitli eğilimler ve farklılıklar giderek belirginleşmiştir. Ancak XX. yüzyılın İslamcı görüşlerini savunan İslamcı kadınlar veya küreselci dönemde radikalleşen İslamcı kadın hareketi parti-devlet-din yönetimiyle dünya görüşü düzeyinde

⁸ Çayır, K. (2017). İslamcı Bir Sivil Toplum Örgütü: Gökkuşluğu İstanbul Kadın Platformu. İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri içinde derleyen Nilüfer Göle (5.bs). Metis Yayınları. İstanbul.41-67

⁹ Göle, N. (2017). İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri (5.bs). Metis Yayınları. İstanbul.s 41-42

ayrılrsa da siyaset düzeyinde desteklerini vermeye devam etmişlerdir. Buna karşılık kişiselleşmiş, bireysel düzeyde özneleşmiş post-seküler İslamcı kadın kimliği hem iktidarla, hem de İslamcı kadın kimliğinin çeşitli görünüm-leriyle bütünleşmeye ihtiyaç duymadan, iktidardan bağımsız olarak kendi İslamcı kimliğini tanımlayabilmiştir. Düzen içi modern çeşitli kimliklerle ve güçlerle gündelik yaşam içinde birlikte olmayı kendi özgürlüklerinin, bireysel seçimlerinin, özgürlüklerinin bir dayanağı olarak görmeye devam ettiler. Gündelik yaşam içinde ortaya çıkan bu post-seküler tavrı -yaşadıkları deneyimlerin verdiği bir davranışla- teorik düzeyde tartışmadan, militanlaşmadan, reçete haline getirip darlaştırmadan benimsediler. Corona sonrası ev merkezli yeni ilişkiler, devlet ve sokak merkezli otoriterlik post-seküler İslamcı kimliğin savunan kadınları tekrar yeni bir sınavla karşı karşıya bırakmıştır. Verili küresel düzen ve otoritenin istediği tarzda ev merkezli yeni ilişkiler içinde geleneksel ilişki ve rolleri ile yetinip küreselleşme çerçevesine mi eklenecekler, ya da verili düzen ve otoritenin kendilerine verdiği bu sınırlı rolün dışında post-seküler muhafazakâr-İslamcı kadın kimliklerini yeniden dönüştürerek daha farklı yeni bir dünyanın savunucusu, sözcüsü mü olacaklar. Verili düzen ve otorite ile kadın kimliği arasındaki bu çelişki ve çatışma özellikle post seküler İslamcı kadın kimliği açısından önemlidir. Mevcut küresel düzenle kendi kimlikleri ve aynı zamanda elbette çıkarları arasında bir imtihana dönüşmektedir. Corona sonrası otoriter yeni dünyada post-seküler İslamcı kadın kimliği neşet ettiği koşullardan koparak daha geniş bir dünyanın sözcüleri olacaklardır, ya da yeniden geleneksel rollerine dönerek gönüllü emeklerini küresel düzene eklemleyerek yeni sorunlarla karşı karşıya kalacaklardır.

Sonuç Yerine: Dünya Egemenliğinin Dönüşmesi ve Emeğinin Marjinalleşmesine Karşı Kadınların Devrimci Öncülüğünün Önemi

Modern kapitalist sistem kendi yarattığı iktisadi, siyasi, toplumsal krizler/yıkımlar içinde kendini sürekli olarak yeniden üretmektedir. Batı dünya egemenliğinin en önemli yönü uygarlık yıkıcılığı/tahribidir. Batı sosyalizminin ve Batı-dışı toplumların yeni arayışları bir tehdit olmaktan çıktığında verili dünya düzeni mutlaklaşmıştır. Corona virüs salgını sağlık açısından tüm insan sağlığı açısından bir tehdittir, ama salgının yarattığı kriz ve yeni düzenlemeler siyasidir. Modern-sonrası Batı üstünlüğüne dayalı yeni bir dünya ve düzen örgütlenmesini belirtmektedir. Doğu-Batı ilişkilerinin temelinde ve tarafların konumlarında bir değişiklik yoktur. Mevcut denge/

denge-sizlik sürmektedir. Öncelikle buradan yola çıkarak bu değişimin yönünü ortaya koymak mümkündür. Corona virüs sonrası yeni dünya 1980-90'lı yıllardan bu yana ortaya çıkan değişimlerin bir sonucu ve uygulamada tartışmaların, çelişki ve çatışmalar ortadan kalkmamasına rağmen sona ermesidir. Toplumlar arası çelişki ve çatışmaların, farklılaşma ve düşmanlıkların yeni dönemde düzenden bağımsız ikincil sorunlar olarak görülmesi bu nedenledir. Corona virüs sonrasında insanın kendi varoluşu açısından zorunlu beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlardan bir olan "güvenlik" çeşitli toplum kesimleri, birey, sınıf, toplum açısından değil bütün insanlık için temel sorun haline gelmiştir. Sadece sağlık koşulları açısından çalışma yaşamından eğitime kadar her düzeyde güvencesizlik, geleceksizlik, belirsizlik gündelik yaşamın doğal bir görünümü olmuştur. Küresel düzeyde teknokratik, bürokratik otorite toplumdan, koşullardan, tarihten koparak mutlaklaşıırken, toplumsal düzeyde geleceksizlik, güvencesizlik, belirsizlik yeni bir düzen alternatifi yaratamayan toplum açısından kendiliğindenci-teslimiyete (kadere) dönüşmüştür. Küresel ve yerel düzeyde iktidarların otoriterleşmesi ile II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan uluslararası sistem ve kuruluşlar, anlaşma ve sözleşmeler, değerler önemsiz hale gelirken iktidarlar modern anlamda burjuva insan haklarının bağlayıcılığından da kopmuşlardır. Bu açıdan tüm insanlık güvensiz, belirsiz, dolayısıyla güvencesiz koşullarda yaşamaktadır ve bu belirli bir kriz anı ile de sınırlı değildir. Sürekli kriz hali, kaotik normal (kural, değer ve ilkelerden, koşullardan bağımsızlaşma) verili düzenin bir özelliği haline gelmiştir. Küresel düzeyde insanlık kendi üretim/emek ilişkileri içinde düzeni etkilemekten uzaklaştığı gibi güvensiz, güvencesiz koşullarda yaşamaktadır. Toplumsal emeğin marjinalleşmesi/ kadın(sı)laşması bunun bir izdüşümüdür. Toplumlararası ilişkilerde bunun karşılığı Doğu'nun etkisizleşmesi (kadın-sılaşması), Doğu-Batı ilişkileri ve çelişkilerinin aşılardan üzerine çıkılmasıdır.

Corona sonrası dünyada mevcut düzenin ve iktidarların otoriterleşmesi, şiddet ve militarizasyon, gözetim, denetim ve kontrol (toplumsal ve toplumlararası düzeyde eşitlik ve özgürlüklerin daraltılması, ayrışma) meşruluk kazanmıştır. İletişim, ulaşım, iktisadi, siyasi ilişkiler daraltılmış, gözetim, denetim (insanların nedenini de kapsayacak biçimde) sıkılaşmıştır. Otoriter, vahşi küreselleşme mekân ve zaman sınırlarını aşan fiziki ve sanal/teknolojik gerçekliğe dönüşmüştür. Modern kapitalist sistem dönüşerek barbarlık koşullarını dayatmaktadır. Verili düzen insana ve gerçeğe yabancılaşmıştır. Bu gerçekliği en çok anlayacak olan kesim kadınlar olduğu gibi bununla ilişkili

binlerce yıllık bir deneyime de sahiptirler. Bu nedenle modern sonrası yeni dönemi şaşkınlık, telaş, kaygı ve korkuyla karşılamamışlardır. Corona virüs sonrası düzenin sorunlarının yükünü çektikleri gibi toplumsal yaşamın çeşitli düzeylerde kaotik hale gelmemesinde de belirleyici rolleri vardır. Ancak bu durum mevcut güvenliksiz, güvencesiz dünyayı aşmaya, yeni bir sıçramaya da izin vermiyor. Corona virüs sonrası dünyada güvensizlik, güvencesizlik, toplumsal düzeyde teslimiyet ve kendiliğindenlik gündelik yaşamın her düzeyinde verili düzen ile ilişkili örgütlenmiş yaşam koşulları arasına girmiştir. Güvenlik, güvencesizlik sorunu çözümü amaçlanmayan kurgusal bir gerçeklik veya dış koşullar tarafından (Tanrı kadar mutlak bir güç ve otorite) belirlenen bir kader haline gelmiştir. Modernliğin sınırına gelinmesi ve aşılabilmesi, bütünsel dünya görüşlerinin geçersizliği, tarihin değersizleşmesinin kaynağı budur. Akıl ve düzen, toplumsal ilerleme, dünyanın ve insanın birliği, geleceği bir kenara bırakılmıştır, toplumsal ve tarihi ilişkilerin yönü ve biçimi toplum güçlerince kestirilemez, yönlendirilemez haldedir. Toplum düzeyinde, verili düzen otoritesiyle, uzaklık ve kibriyle özdeşleştirilen bilim veya Tanrısal düzene dayalı açıklamaların, uzun vadede tek tanrılı evrensel dini inançların giderek (başlangıçta devlet eksenli bir yöneliş sonrası) geçersiz hale geleceğini, daha dar, doğa ekoloji kaynaklı mistik, belirsiz, natüralist toplumsal örgütlenme ve inançların, kendi kendine yeterli, pesimist, (biyolojik çeşitliliğe benzer biçimde) doğalcı, farklılaşmış, geçimlik yaşam tarzlarının ortaya çıkacağını, yayılacağını söylemek de bir kehanet olmaz. Bu konuda 1980-90'lı yıllardan bu yana Avrupa'da giderek öne çıkan, siyasette de kendine yer bulan doğa-merkezli, ekolojik bir yaklaşım ve -doğanın tehlike olmaktan çıkması için doğanın bir parçası haline gelmek biçiminde ifade edilebilecek- hümanizm veya dünya görüşü bulunmaktadır. Bu yeni durum modern üretim ve tüketim anlayışının, konformizmin terkedilmesine dayalı, daha sınırlı bir yaşamın benimsenmesi olduğu için verili düzen tarafından da desteklenecektir. Verili düzen böylece bütün dünya düzeyinde kendisi için artık sürdürülemez olan, (tüm dünyanın modernleşmesi) kalkınma, gelişme, ilerleme, sosyal refah ve güvence anlayışından, sorumluluklarından da kurtulmuş olacaktır. Corona salgını sırasında kitlelerin, toplumların izolasyonu travmatik bir durumdur, ama verili düzenin rehabilitasyonu, dönüşümü açısından fırsat görülecektir. Corona salgını toplumsal değişimin aracı olurken, verili düzen ve iktidar toplumsal, iktisadi, siyasi, eğitim, kültürel dönüşüm süreçlerindeki yerini ve rolünü, otoritesini görünmez kılmakta veya meşruşturmaktadır.

Corona virüs sonrası yeni dünya son kırk-elli yıllık bir hazırlık, tartışma sonrası uygulanmaya konulmuştur. Gerçekten de yeni dünya düzeninden/düzensizliğinden son onyıllarda söz edilmesine karşılık sürekli bir geçiş dönemi olmaktan ileri gitmemiştir. XX. yüzyılın sonundan söz edilmesine karşın, 1980-90 yıllarından sonraki gelişmeler Berlin Duvarı'nın yıkılışı, Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi, 11 Eylül gibi yeni gelişmelerle ilişkilendirilmiş ancak bu olaylar XXI. yüzyıla giriş için bir başlangıç olmamıştır. XXI. yüzyıl için bir başlangıçtan söz edilecekse bu ancak Corona virüs sonrasıdır. Öncesinde modern dönemin sorunları ve Doğu-Batı çatışması ve ayrımı önemli olmayı sürdürmüştür. Batı sosyalizminin tasfiyesi yeni dönemde Doğu-Batı çatışmasının gündeme gelmesine neden olmuştur. Ancak corona sonrası bu sorun ve koşullar aşılmaya bile temel sorun olarak görülmekten çıkmıştır. Yeni dönem Batı üstünlüğü temelinde bütün dünyanın güvensiz koşullarda yaşamasına (güvencesizleşmeye) dönüşmüştür. Bunun bir görüntüsü modern toplum yapılanmasının çözülmesi ve modern bütünsel dünya görüşlerinden ve tarihten vazgeçmedir. Artık yeni bir gelecek, yeni bir düzen öngörülmediği için toplum sınıflarının yapısı ve rolleri de tartışmalı hale gelmiştir. Modern Batı düzenin Batı-dışı toplumlarda yaygınlaşması, kendi güçlerine dayalı yeni bir düzen yaratamamaları Batı-dışı toplumlarda da benzer açıklamaların yaygınlaşmasını sağlayacaktır.

Modern sonrası düzenin işleyişi ve üretim ilişkileri yeri açısından emeğin marjinalleşmesi/evcilleştirilmesiyle düzen içindeki sınıflar, çeşitli güçlerin düzen içindeki konumları ve statüleri de değişmiştir. Bu açıdan kadının geleneksel veya modern düzen içindeki marjinal konumu ile ortaklık kurmak duygusal, bilinçli veya isteğe bağlı bir seçim değil, koşullara bağlı bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu dönüşümün bir görüntüsü emeğin evcilleşmesi, düzenin belirleyicisi olmaktan çıkması ve post-modern yeni erkeklik kimliği üzerindendir. Ancak yeni erkeklik yekpare bir bütün olarak değil, kendi içinde çeşitli kategorilere bölünmüş biçimiyle çeşitli görünümleriyle ortaya çıkar. Aynı koşullar kadınlar için de geçerlidir. Yeni düzende öne çıkan mesleklere ulaşım düzen içi bir rekabet ve çekişme yaratırken kendi içinde bir kimlik ve güce dönüşmemiştir. Yeni düzen içinde en üst kesimi profesyonel, "beyaz yakalı" yüksek gelirli, sürekli işlere sahip yöneticiler, özellikle devlet dışı şirketlerde çalışan bürokratlar, üniversite hocaları, rantiyeler, tasarım, reklamcılık, sinema dizi yapımı gibi yaratıcı işlerde çalışan kesimler oluşturmıştır. Alt-orta sınıfta mühendisler, avukatlar, öğretmenler, turizm, eğlence sektöründe çalışanlar, teknisyenler yer alırken, düzenin en

alt unsurunu işsiz, eğitilmiş, geçici işlerde çalışan “lumpen” kadın ve erkekler oluşturmaktadır. Bunlara eklemeler yapmak, listelemek ciltleri doldurabilir. Bütün bu mesleki kategorileri, sınıflamalarının ortak yönü sadece güvensiz, güvencesiz koşullarda olmaları değil, aynı zamanda verili düzenin temel sloganı olan “ne olsa gider” ilkesine dayanmalarındır. Verili düzenin açıkça kuralsız, ilkesiz tutumu fırsatçılığın da temel eylem ve ahlak kuralıdır. Aynı olay bireysel düzeyde kadın stratejileri için de geçerlidir. Bu anlamda erkek ve kadın stratejileri bireysel düzeyde birbirlerine yaklaşmıştır. Fırsatçılık ya da oportünizm toplumdaki çeşitli sınıf, tabaka, zümre eğilimleri içinde etkili olurken aynı zamanda kişisel ilişkilerde ve seçimlerde somutlaşır. Bu kişisel görünümlü fırsatçı tutum ve eylemler verili düzen ve iktidarın zaaflarından etkilenirken aynı zamanda da faydalanma yoluna gider, Çeşitli toplum kesimleri içinde belirsizlik, geleceksizlik, kuralsızlık, değersizleşme temel değer ve tutum olarak genelleşirken, kişisel düzeyde ortaklık ve pay alma çabası ayrıcalıklı ahbap-çavuş ilişkileri içinde yaygınlaşır.

Corona virüs salgınının baskı ve zoruyla tüm dünya şimdiye kadar ancak büyük savaş veya kriz dönemlerinde karşılaştığı bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Salgının küresel bir tehdit haline gelmesi ve çok hızlı yayılması, buna karşı alınan otoriter tedbirler ve düzenlemeler (görünmeyen bir dış güce veya düşmana karşı) küresel düzeyde bir savaşın içinde yaşanıyor mu duygusu yaratmıştır. Corona virüs salgını gerekçesine dayanarak verili düzen iktidarın konumunda bir değişiklik olmadan bütünüyle dönüşürken iktisadi, toplumsal, entelektüel, hukuki bir dizi kriz iç içe girmiştir. Sürekli bir kriz hali daha doğru bir deyişle kaotik bir düzen ve dünya söz konusudur. Yeni düzenlemek bir aşamayı, sıçramayı değil bir var olan iktidarı koruma / savunmayı, modernliğin tükenmesi anlamında bir karşıt küresel darbeyi ve otoritenin pekişmesini belirtmektedir. Sorun Corona virüs salgınının ötesinde genel bir insanlık sorununa dönüşmüştür. Corona virüs salgınının küresel düzeyde insan sağlığını tehdit etmesine dayalı olarak alınan acil tedbirler ve düzenlemeler tartışma konusu olmamıştır. Ancak uygulanan tedbirler, düzenleme ve örgütlenmeler yeni askeri, siyasi, ticari, ekonomik ve sosyal sorunları ve değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu değişim güvenliksiz, güvencesizleştirilmiş gündelik yaşamın yönetilebilir hale gelmesi ile ilişkilidir. Belirli alanlarda çalışanların işlerine gitmemeleri yönetim düzeni için bir tehdit oluşturmamıştır, ancak toplum ve toplumsallaşma düzeyinde gündelik yaşamın bütün yönlerinde küresel bir kriz durumu ve otoriterleşme ortaya çıkmıştır. Toplumun geniş kesimleri de bu yöndeki uygulamaların

ve otoritenin uzantısına ve savunucusuna dönüşmüştür. Ancak otoritenin popülerleşmesi, geniş kitleler üzerindeki etkisi içe kapalı bir geleceksizlik ve milliyetçilik, düşmanlık biçimindedir. Geniş kitleler geleceği kestiremeyince toplumsal düzeyde kendi varlığını koruma kaygısıyla verili düzenin, otoritenin destekçisi haline dönüşmüşlerdir. İçe kapalı, otoriter, şoven “biz bize yeteriz” anlayışı bütün dünyada yaygınlaşmış, toplumlar birbirlerinden düşmanca duygularla ayrıışmışlardır. Toplumsal emek evcilleşirken/ marjinal hale gelirken, aynı zamanda toplum düzeyinde otoriter dünya görüşlerinin yaygınlaşması (şovenizm) birbiriyle çelişmez, birbirlerini tamamlarlar. Geleceksel konum ve rollerini kaybeden geniş kesimler, toplum güçleri yeni bir arayış yerine verili düzenin bir uzantısı olarak kendi konum ve rollerini yeni ilişkilere uyumlandırmaya çalışırlar.

Corona sonrasında üretimin düşmesi, hizmet sektörünün neredeyse durması küresel ölçekte ciddi sorunlara yol açmıştır. İlk etapta salgının getirdiği endişe, panik ekonomik endişenin önünde yer almış olsa da süreç ilerledikçe gündem ekonomik, siyasi, toplumsal krize doğru dönmektedir. Dünyada, özellikle Batı ülkelerinde salgına karşı alınan ekonomik tedbirler halkın kısmi olarak nefes almasına yardımcı olsa da kayıtlı esnek çalışma içinde yer alan geniş kesimler yanında, kayıtlı istihdamda yer almayan ev içi emek işçileri, gündelikçi kadınlar, saatlik işlerde çalışanların çoğu bu durumdan oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Buna karşılık güvensiz, güncelleştirilmiş gündelik yaşamı avantaj haline getirme çabası toplumun çeşitli kesimleri içinde bireysel düzeyde de varlığını sürdürmektedir. Mevcut koşullara bu yönde bireysel düzeyde uyum gösterme çabası (kişisel çıkarlara dayalı güvenlik, güvence anlayışı) ilkesiz, kuralsız, duygusuz, sevgisiz, saygısız, itişmeye ve şiddete dayalı bir yaşam tarzını ve kişisel çıkarlara dayalı erkek, kadın veya çeşitli kimlikler düzeyinde kişisel stratejiler geliştirmeyi de mümkün kılıyor. Bunları dünya görüşünden ve kimlikten kaçmak, eleştirilerden ve deneyimlerden sonuç çıkaramama, ikircilik, tereddüt, kuruntu, hayalperestlik, kötümserlik, ilkesizlik, kaygı, korku gibi özelliklerinden tanımak mümkün olduğu gibi, aynı zamanda hoşgörüsüzlük, uzmanca sekteçilik, işkoliklik, duygusuz otoriter tavır, problemleri kişiselleştirme, eleştirilere karşı tahammülsüzlük, keskinlik, politik doğruculuk, eklemecilik gibi özellikleriyle de ayırt etmek mümkündür. Düzenin yarattığı fırsatlar peşinde koşmak, kendi seçimleri yerine önüne çıkan günübürlük fırsatlardan yararlanmak, toplumsal kimliğe dayalı seçimleri, özgürleşmeyi, bağımsızlaşmayı sonuçta kurtulması gereken bir yük olarak görerek bilinçli inkâra kadar

gitmektedir. Fırsatçılığın yaygınlaşmasını kişisel keyfi, bir durum, insanın özünden kaynaklanan sapma, kötülük olarak görmek yerine içinde bulunan toplumsal düzen koşullarıyla ilişkili olarak tanımlamak gerekir. Mevcut düzenin geçerli ilke ve kuralları savunduğu dönemlerde fırsatçılık çok kolay açığa çıkarak dışlanırken, kriz dönemlerinde yaygın tavra dönüşür. Toplum düzeyinde (tarihin belirsizleşmesi, geleceğin öngörülmemesi) fırsatçılığın/ oportünizmin yaygınlaşması tarihsel düzeyde temel çıkar ve gelişmelerden vazgeçmeye dönüşmüştür. Bu durum sürekli krizlerin yarattığı tahribattan, altüst oluştan devrimci bir sıçrama için yararlanmak yerine, kişisel düzeyde yararlanma çabasıyla kaynaklanır. Bu bozulmanın kitlesel düzeyde faşizm, sosyal-şovenizm, anarşizm, kişiye tapınma gibi çeşitli görümleri de vardır. Oportünizmin veya fırsatçılığın bu yönde tarihsel çeşitli örnekleri dünya savaşları öncesinde ve sonrasında devrimden vazgeçme, reformculuk, konjektüre göre değişen siyasal tutum, altüst oluş ve krizlere uydurulan kuram, iktidarla iş birliği ve ortaklık, milliyetçilik, ittifaklar politikası, savaş savunuculuğu, dışlama, düşmanlık, ayrışma veya otoriterlik, soykırımlar biçimlerinde ortaya çıktılar.

Kriz dönemlerinde toplumsal bozulma, çürüme, yönsüzlük ve öngörülemezliğin öne çıkışı ilişkilerde güvensizlik ve güvencesizliği fırsatlara dayalı bir strateji olarak ele almayı geliştirmiştir. Bu durum kişisel düzeyde meşru, yasal, özgür kişisel seçimlere dayalı çeşitli düzene katılma stratejileri geliştirilerek düzenin nimetlerinden yararlanma, ortak olma çabasına dönüşerek yaygınlaşır. Kişilerin veya kişisel fırsatlarla somutlaşan ayrıcalıklı grup çıkarlarının yeni düzen örgütlenmesine eklemlenmeleri kadın veya erkek kimliklerinden, cinsiyete dayalı sorunların özüyle ilişkisi yoktur. Ekonomik, siyasi, kültürel özgürlük taleplerinin hem uzun soluklu bir mücadele olmasından, hem de bilinçli ve örgütlü mücadelede ortaya çıkan sorunlardan, yoksulluklardan kaynaklanır. Yeni dönemde kadınlar veya erkekler -aynı koşulları paylaştıkları için- modern dönemde çalışma yaşamında başarılı olmak üzere geliştirdiği örgütlü stratejiler tıkandığında, engellerle karşılandığında bireysel düzeyde düzen ile uyumlu, uzlaşmacı yeni stratejiler geliştirmek zorunda kalmışlardır. Bu strateji ilkesiz bir biçimde, oyunun yeni kuralsızlığına uyarak verili koşulları kişisel düzeyde aşma çabasına dönüşüyor. Giderek geniş kitlelerin ve kadının kendisinin de etkilendiği bu koşullar bir kısır döngü oluşturuyor. Bu kuralsızlık, kriz dönemlerinde konumları sarsılmış, kafası karışık geniş kesimleri kendine çeken bir çekim merkezi de oluşturabiliyor. Burada sorun kadın örgütlenmesine, araçlarına ve biçimine karşı çıkış değil onun

devrimci çizgisine ve muhalif tutumuna, teorik ve pratik birliğine yöneliktir. Günlük olayların kenarında anlık fırsat ve çıkarlara dayalı bu girişimlere bakarak her duruma göre tavır almak, günü birlik gelişmelerin yarattığı veya yaratabileceği gelişmelere göre asıl olanı feda etmek bu stratejilerin özünü, özetini oluşturuyor. Elde edilen imkânlar, yeni ilişkiler denetlenemeyen, güvencesiz çözümler olmaktan ileri gitmiyor. Yeni koşullara uyum stratejileri içinde başarılar genel bir toplumsal çözüme ve düzene dönüşmüyor. Yaşamın kendi içinde var olan çelişki dolu bu gelişmeler, deneyimler, kişisel fırsatlar, dedikodular genel tartışmalar içine de sızabilir. Bunların çeşitli görünüşleri üzerinde kafa yormak, etkilenmek yerine bunları ön plana almadan kendi yolunda yürümek daha doğru bir tutumdur. Bizim mevcut düzen koşullarında bireysel düzeyde uyumlu stratejiler geliştiren kesimler yerine esas olarak kadın kimliği temelinde bütünsel düzeyde devrimci, bir sıçrama gerçekleştirmek isteyen kadınların kendi içinde yapacağı tartışmalar ve yaratacakları yeni toplumsal tutum ve değerler ilgimizi çekiyor.

Modern düzenin kurumları ve değerlerinin savunulamaması, geçersiz kalması, düzeni değiştirecek bir öncü güç ve dayanaktan söz edilmesi, geleceğin belirsizliği modern ilişkilerin arttık sonuna gelindiğini göstermektedir, ancak devrimci bir sıçrama, aşama söz konusu değildir. Bu koşullar çözüme dayalı yeni ortak bir bilinci geçersiz kılmaktadır. Kaosa dayalı toplum ve ilişkiler temel durum haline gelmiştir. Bunun gündelik yaşam içinde ifadesi sınıf, toplum, siyaset, devlet, uygarlık gibi farklılıklara dayalı değişimden ya da aşamadan vazgeçilmesi, çeşitli toplumsal birimlerin değersizleşmesidir. Bunun sonucunda içe dönük antici, toplumsuz-toplumsallaşma, karamsar, korku ve felaket ideolojisi, teslimiyetçi- kendiliğindenlik ve belirsizlik yaygınlaşmıştır. Yeni erkeklik ideolojisi yeni düzen örgütlenmesinin bütün bu özelliklerini kendi içinde taşımaktadır. Tekinsiz yeni koşullar ve değerler genellikle "öteki" üzerinden değerlendirilmiştir. Tekinsizlik zaman ve mekân üzerinde toplumsal denetimin, etkinin ortadan kalkmasının bir sonucudur. Dışardan kaynaklanan, baş edilemeyen, öngörülemeyen bir krizin veya olayın yarattığı tekinsizlik etkisi bir tür yönünü bulamama, kavrayamama ile ilişkilidir. Toplumsal düzeyde kişi kendisine olduğu gibi ortak olabileceği toplum, sınıf gibi kesimlere karşı da yabancılaşmıştır. İçinde bulunduğu koşullar, zaman ve mekân ile bütünleşemediği gibi toplumsal olaylar ve değerleri de ötekileştirerek, yabancılaştırarak yalnızlığının dayanağı haline getirmiştir. Bu durum aynı zamanda ilkesizliği, otoriteyi, şiddeti de sıradanlaştırmıştır. İletişimsizlik, merkezsizleşme, geçmişten ve gelenekten uzaklaş-

ma, yalnızlaşma ve bireyselleşme corona sonrası günümüz toplumuna özgü egemen özellikleri içermektedir. Toplumsal yapıda, kurumlarda, örgütlenme faaliyetlerinde ortaya çıkan boşluklar, tekinsizin alanını beslemekte böylece toplumun her alanına yayılmasına neden olmaktadır. Kaygı gündelik hayatta, işte, karşılıklı ilişkilerde belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Düzene bağımlı birey için gelecekte, yaşamını planlamaktan söz etmek mümkün görünmemektedir. Yalnızca şimdi vardır. Varoluş koşulları ile baş başa kalmıştır.

Corona virüs salgını sonrası alınacak tedbirlere dayalı olan yeni örgütlenme içinde turizmden ulaşım, ticaretten sağlığa, eğitime kadar çeşitli sektörlerde esnek çalışmanın genel geçer hale getirilmesi, teknolojiye dayalı yeni örgütlenme her türlü emeği güvencesiz, sıradan bir hale getirmektedir. Ekonomik değer olarak ifade edilen tüm sektörler haber programlarında sorunlarını anlatma imkânı bulmakta ve süreçten olumsuz etkilenmemeleri yolunda neler yapılabileceğine dair çalışmalar yapılmaktadır. Kadının bu süreçteki en büyük handikabı zaten ev içi emeğinin ekonomik üretim değer olarak kabul edilmemesi veya kadınlar ekonomik değer olarak kabul edilen bir işte çalışsalar da ev içi işlerin öncelikli kabul edilmesi ve gözden çıkarılmasının çok kolay olmasıdır. Kadın birey olarak kendine zaman ayıramamakta, kendine kapanmış ev kalabalığının içinde çoklu iş tanımında ne iş yaptığı belli olmayan görünmez bir hal almaktadır. Kadının istihdamı ve yaptığı işlerin ücretlendirilmesi, kadın emeğinin üretim değeri olarak kabul edilmesi Corona virüs salgını öncesinde de hali hazırda var olan sorunlar içinde yer almaktadır. Salgın süreci bu durumu daha ağırlaştırdığı gibi kadın emeğinin daha görünmez hale gelişini doğal bir koşul benimsenmesi tersliğine yol açmıştır. Bütün bu olumsuz koşullar kadınlar için daha elverişsiz durumlar yaratırken aynı zamanda yeni gelişmelere karşı en azından gündelik yaşam ve ideolojik düzeyde öncülük, sözcülük etme imkânı da vermektedir. Ancak bu kendiliğinden bir süreç değildir, bunu hak edecek bir güç haline gelmek gerekir.

Corona sonrasında öngörülebilir bir geleceğin olmaması umutsuzluk ve karamsarlığı hâkim hale getirmektedir. Yeni düzende yalnızca gelecek belirsiz değil gerçek de net değildir. Gerçekliğin yitirildiği bir düzen ortaya çıkmaktadır. Gerçeğin toplumsal olarak dayanağının kaybolması kurgusal gerçeklik ve kimlik tanımlarının da dayanağı olmuştur. Toplumsal düzeyde etnik, dini, sınıfsal kimlikler gözden düşerken cinse dayalı kimlikleri de genelleştirmek, değişime ve dönüşüme dayanak yapmada güçlükler vardır. Yeni erkeklik bir kimlik belirtisi olmak yerine bireysel düzeyde bir seçim ve yaşam tarzına indirgenmiştir. Toplum içinde kendini tanımlamak toplumsallaşmak yerine ki-

şisel bir seçim olarak verili düzenin yarattığı imkânlar ve zaaflar içinde kendi varlığını belirtmektedir. Aynı sorun bireysel düzeyde kadın kimliği için de söz konusudur. Devlet düzeyinde çeşitli toplum güçlerinin etkinliği de sınırlanmıştır. Günümüzde postmodernizmin parçaladığı ve iğreti hale getirdiği toplumsal paylaşmanın, adaletin, eşitliğin anlamları yok olmuş içeriği boşaltılmıştır. Bu durumda kurumlar da tartışmalı haldedir, temsil görevini yitirmişlerdir. Modern kurumlar, temel toplumsal gereksinimleri karşılamayı amaçlayan ve belli bir yaptırım gücüne sahip, toplum, davranış ve ilişki kalıplarının belli sürekliliğe ulaşmış yapılar olmaktan uzaklaşmıştır. Corona virüs sonrasında sağlık kurumlarına yapılan bütün övgülere rağmen esas mesele sağlığın belirsizleşmesi, her türlü tehdide açık hale gelmesidir. Bunu çalışma yaşamından eğitime, güvenlikden hukuka kadar diğer toplumsal temel alanlara kadar genişletmek mümkündür. Belirsizlik ve tehditler artarken kurumlar işleyişine sürdürmekte ve otoritesini daha çok yaygınlaştırmaktadır. Günümüzde kurumlar, ideolojiden dine, siyasetten hukuka tartışmalı olsa, hatta temsil görevini yitirmesine rağmen verili egemenliğinin marjını oluşturduğu için sorunların çözümü kurumlar içinde aranmakta, verili kurumlardan vazgeçilmemekte, aşama, sıçrama amaçlanmamaktadır. Temsil gücünü yitiren kurumların toplumsal ihtiyaçlarına cevap vermese de kendini mutlaklaştırarak, otoriter hale gelerek varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle devlet/düzen krizi, toplum krizi ve toplumsallığın sonu veya toplumlar arası ayrışma, içi kapanma ve düşmanlık (etnik, dini, şoven milliyetçilikler) olarak yaygınlaşmaktadır.

Günümüzde emeğin marjinalleşmesi sonrasında ilk defa geniş toplum kesimleri, sınıflar da tarihteki kadının karşılaştığı olumsuz, dezavantajlı zorunlu koşullar ve konumla karşı karşıya kalmışlardır. Bu konuda kadınlar gibi tarihi deneyimleri de olmadığı için şaşkınca bir açmaz, umutsuzluk, teslimiyet, bölünük veya bunun tam tersi iktidarla ilişkili otoriter-popüler bir şovenlik içindedirler. Bu açıdan kadınların tarih boyunca yaşadığı deneyimler, mücadele ve geleceğe yönelik, umut, neşe ve yaratıcılıklarından, sorunları çözüm biçimlerinden öğrenilecek çok ders vardır. Emeğinin marjinalleşmesi/evcilleşmesi -şovenliği de kapsayacak biçimde dönüşmesi de güvencesizlik, belirsizlikle ilişkilidir. Bu aynı zamanda iktidar tarafından belirlenen dezavantajlı, dışlanan kadın kimliğinin çerçevesini oluşturur. Toplumun etkisizleşmesi, dışlanması, sürüleşmesi, iktidarın görünmez hale gelmesi, aynı zamanda düzenin otoritesinin gündelik yaşamda bütün yönleriyle hissedilmesi durumudur.

Corona virüs sonrası yeni dünyada kadınlar, salgından önce olduğu gibi bu yeni dönemde de sorunlarını siyasi ekonomik toplumsal düzeyde gündeme taşımakta yalnız kalmışlardır. Bunda salgın sırasında gündelik yaşamın terörize edilmesi, otoriterleşmesi, baskı ve zor önemli bir rol oynamıştır. Kadınların ev içinde karşılıksız, gönüllü emeği, yanında ücretli işe dayalı çalışma mesaisinin de aynı mekânda birleştirilmesi kadınların görünürlüğünü engellediği gibi siyasi, ekonomik, toplumsal bir güç olarak düzen üzerinde etkinliğinin de sınırlandırılmasına dönüşmüştür. Kadınların toplumsal bir güç ve birey olarak kendilerini geliştirmeleri ve kendilerini ifade etmelerine imkân yaratmaları için olan zamanlarını düzen içi sorunların çözümü için “karşılıksız” feda etmeleri kadının yaşamın içinde, düzen üzerinde etkin, görünür toplumsal bir güç olmasını engellemektedir. Bu aynı zamanda Corona virüs sonrası veya modern sonrası -ne dersek diyelim- yeni ortaya çıkan dünya egemenlik örgütlenmesini de pekiştirmektedir. Doğu toplumları mevcut dünya egemenliğine karşı kendi mekanizmaları, toplum güçleri içinde yeni bir alternatif, yeni bir sıçrama yaratamamışlardır. Corona virüs sonrası yeni dünya düzeni koşulların, tarihin, toplumların üstünde/dışında bir düzen olarak örgütlenirken toplum içi ve toplumlar arası çelişkiler, çatışmalar, ayrışmalar ortadan kalkmış değildir. Tam tersine Doğu-Batı farklılığı başta olmak üzere kimliklere dayalı düşmanlık ve çatışmalar mutlaklaşmış, mevcut düzenin ağırlık taşıyamaz eklentisine dönüşmüştür.

Siyasi, askeri, iktisadi, doğal afetler, salgınlar gibi toplumsal krizlere karşı korunma ve savunma, yıkıcı sonuçlarını savuşturmanın temel yolu yerel ve genel düzeyde insanların somut sorunlarıyla ilişkili işbirliği ve dayanışma modelleri, çözüm geliştirmeleriyle mümkündür. Bireyin kendini kurtarmasına veya verili düzenin koşullardan ve toplumdaki kopmasına dayalı çözümler vahşi bir denge/dengesizliğe dayalıdır. Krizlere karşı asıl savunma, korunma perspektifi işbirliği ve dayanışmaya yönelik değişim gücünün yönünün belirlenmesidir. Günümüzde kadınların kurtuluşu ile toplum içi ve toplumlar arası temel çelişki ve farklılıkların aşılması, krizler karşısında işbirliği ve dayanışma artık birbirine eklenmiş, bütünleşmiştir. Verili düzenin tarihten, toplumdaki, koşullardan kopması bütün insanlık ve uygarlık mirasının tahribine dönüşmüştür. İnsanlığın barbarlık koşullarına dönüş tehdidine karşı birlikte karşı çıkması tarihi bir görev ve sorumluluktur. Verili dünya düzenine otoritesine ve işleyişine karşı insanlığın kurtuluşu temel uygarlık sorunu haline gelmiştir. Bu yeni bir dünya ve gelecek adına mevcut koşulları aşacak bir sıçrama için koşulların olgunlaştığını göstermektedir. Bunun kendiliğinden

den gerçekleşeceğini beklemek hayaldir. İnsanın kendi isteği ve örgütlenmesiyle yönlendirdiği bir değişimi savunmak gerekir. Aksi takdirde değişimin insanlığın tahribine yönelik bir bozulma, çözülme olarak gerçekleşeceğini, mevcut küresel otoritenin mutlak iktidarının tartışılmaz hale geleceğini söylemek distopik değil, bilimsel bir öngörüdür.

Mevcut düzenin ve otoritenin devrimci / toplumsal bir sıçrama ile aşılması bütün uygarlık mirasının savunulması ve dönüştürülmesi insani bir zorunluluktur. Bu düzenin sorunlarından en çok etkilenen, sorunlarını üstlenen kadınlar ve Batı-dışı toplumlar bu değişimde birlikte öncülük edeceklerdir. Bu bir temenni veya boşa övgü ve yüceltme değildir. Kadınlar kendi sorunlarını çözerken aynı zamanda dünyanın da sorunlarını çözecek tarihi bir aşamanın, yeni bir düzenin zorunlu savunucuları haline gelmişlerdir. Modern Batı yayılcılığı sonrasında geleneksel Doğu uygarlıklarında mevcut iktidarlar ile kadınlar arasındaki çelişki ve çatışmaların, toplumsal baskı ve otoritenin daha belirgin olması sorunların çözümü açısından zorluklar yaratsa bile kadınların gönüllü, yaratıcı emekleri, gündelik pratikleri içinde getirdikleri alternatif çözümler ve buna duyulan saygı, güven sorunları aşacak güçtedir. Corona virüs sonrası mevcut Batı dünya egemenlik düzenine karşı mücadele, mutlaklaştırılan belirsizlikleri, sıradanlaşmayı, güvencesizlik ve değersizleşmeyi aşmanın ilk koşuludur. Bu mücadelenin getirdiği tartışma ve pratik yeni ilke ve kuralların, toplumsal disiplin ve değerlerin oluşmasını da sağlayacaktır. Tüm dünyada yeni bir birlikteliğin ve dayanışmanın sağlanması açısından kadın mücadelesinin bu yeni evresini, toplumsal uyumsuzluk ve muhalefetlerini (çocuk ve gençlerle birlikte) yeni bir düzene, iktidara dönüştürmede öncülüklerini saygı ve coşkuyla selamlıyoruz.